

સંસ્થાન છોટાઉદેપુર.

વાર્ષીક.

પ્રસીદ્ધ કર્તા

કૃષ્ણલાલ લક્ષ્મીદાસ પારેખ.

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગૂજરાતી કૌપીરાઝિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૯૯૬ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ છોડા કિદ્દીપુર વાગેન

વિષય ૨૮:૨૩૪૮૨ રાજીવ

સંસ્થાન છોટાઉદેપુર વર્ણન.

જનાવી પ્રસિદ્ધ કર્તા

વૃજલાલ લક્ષ્મીદાસ પારેખ.

સંસ્થાન રાજપીપળા

નાંદોદ

“દેશી મિત્ર” એનજીન પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ—મુરત.

સંવત ૧૯૬૪ ના કારતક સુદી ૧ તા. ૬-૧૧-૧૯૦૭

પ્રત. ૭૫૭

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અભિધાન
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ

૧૯૬૬

ઇંદ્ર વિજય.

અર્ક તણા પણ અર્ક જુવો, કવિ તર્ક અખંડ ચતુર ચલાવે,
વિરખની બહુ રૂપી સભા મહિ; કામ દુધા કવિ વાંણુ કઢાવે.
નુર ચક્રી જન મંડળમાં પણ, માન દીવનનું એજ ધરાવે,
કાવ્ય મભા નૃપ રાજ્ય સભા પુર જોસ પ્રભા કવિ ચોજ ગજવે
યોગ કળા શુભ આદરીને અબધુત સદા રઘુનાથ રીઝાવે.
પ્રેમકળા ધરીને પતિને સુખ સ્વર્ગતણું સુખ સત્તીઓ ઉપજાવે,
નાટ્યકળા નૃતકાર કરી જનનાં મનમાં સુભ નિતી સજાવે.
કાવ્ય મભા નૃપ રાજ્ય સભા પુર જોસ પ્રભા કવિયોજ ગજવે.

શાર્દૂલ વિકિરિત.

પાતાળે ગગને અને ભુતગમાં; જે છે ખરો માહરથી,
નેતી શબ્દ વડે વદે શ્રુતિ સદા; પામે ન છેડો કથી.
જે દાંતી અવિનાસી શાન્ત સુખદા વ્યાપી રહ્યો સર્વમાં
એવા વીશ્વ વિભાસીને નમન હું, નિત્યે કરું પ્રેમમાં.

ગીતી

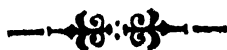
નિર ગુણુ રૂપ જગ ભરતા; અપાર શાંતી સદચીદ આત્માનો.
શોધ કર્યો નહીં જોણે; ખરેજ તેનો જન્મ વૃથામાનો.

ઇંદ્ર વિજય.

ભાગ્ય ભક્ષાં જનના જવ હોય; મળેતવ સંત માહા સુખકારી,
છેજ અલૌકીક સંત તણું સુખ; સંત વિના નહી કો દુઃખ હારી.
સંગ કરે જન ઉત્તમનો સમજે, તવ ઉત્તમતા ઉર સારી
સર્જન સંગ અનુપમ રત્ન; કરે મનરંજન તે નિજધારી.

શાર્દૂલ વિકિરિત.

દાતા દેવ દયાળ દક્ષ દિલથા, દેવા અવિચળ ગતી,
વાચા વાધે વિલક્ષણી સુભ અતી, એવીજ અર્પોમતી.
દે કરવા કૃતુ કલ્પનિજ દાસને, સદ ખુદ્દી સદ ભાવના,
પરિક્રમણા લઘુ મંથના કથનમાં. દે કાણુતાહારા વના,

તેજનામદાર મહારાજવિગજ શ્રી કૃતેસિંહજી મહારાજ સાહેબ,
સંરચાન છોટાઉદેપુર.

માનપત્ર.

નેક નામદાર માહારાજીલ શ્રી કૃતેસિંહજી માહારાજ
સાહેબ સંસ્થાન છોટાઉદેપુર.

આપ સાહેબ સંસ્થાન. છોટા ઉદેપુરની અવિચળ ગા-
દીના અધિપતી થવાથી પ્રજાને બહુ આનંદ થયો છે જ્યારથી
આ રાજ્યનું રાજ્ય પદ આપ નામદારે ધારણકર્યું છે. ત્યારથી
આખા રાજ્યમાં સુખ શાંતિ ફેલાઈ છે. તથા અનેક જાતના
આધી વ્યાધીને ઉપાધીનો નાશ થયો છે, પ્રજાની દાદ ફરીઆદ
બરાબર સાંભળી તેઓને અદલ ન્યાય મળે છે, ગરીબ લોકો
ઉપર ગેરવ્યાજબી જીલમ થતો નથી હુમ્મ્યા ચોર લપ્પાડી
અને ચાડીખોરોનું બળ ક્ષીણ થયું છે પ્રજામાં સંપત્તિ વધારો
થવાથી સર્વજનો બ્રાતૃભાવે વર્તે છે. તેથી પરસ્પર પ્રેમનું
બંધારણ મજબુત થતું જાય છે. કાર્ય વેહેવાર કુશળતાથી
ચાલે છે. દિન પ્રતિદિન વ્યાપારની વૃદ્ધિ થાય છે. અભણ લોકો
વિદ્યાની કેળવણીલક્ષ હોશીઆર બને છે. કારીગરોને ઉત્તેજન
મળવાથી હુન્નરનો વધારો થાય છે. વિદ્વાન અને કવિઓની
કદર કિંમત થવાથી વિદ્યાનો પ્રકાશ વધતો જાય છે અનાથ
અને નિરાધાર પ્રાણીઓને અન્ન વીગેરે આપી બરદાસ રા-
ખવામાં આવે છે. ઘરડાં અને અપંગ જનવરોનું રક્ષણ થાય
છે. ગૌબ્રહ્મણ તથા ધર્મનું પ્રતીપાલન કરવામાં આવે છે.

વીગેરે વીગેરે અનેક જાતનાં સુખસાધનોથી આ રાજ્યની પ્રજા બહુ સુખી છે. વળી આપ નામદારે રાજ કુમાર કોલેજની ઉત્તમ કેળવણી લઈ હિંદુસ્થાનની મુસાફરી પુર્ણરીતે કરી છે. તેથી કળા કૌશલ્યતા તથા અનેક પ્રકારના હુન્નરો રાજ્યમાં દાખલ કરવાની યોજના દીન પ્રતીદીન જરૂરી રાખી પ્રજાને સુખી કરવાની આતુરતા બતાવોછો તેમજ આપ નામદાર તખ્તનશિન થયા બાદ આપની કાર્યકીર્દીમાં આ રાજ્યના પાહાડી ભાગમાંથી પોલાદ વીગેરેની કીમતી ખાણો સોધન કરાવતાં મળી આવી છે. તેથી દુકા વખતમાં ઉપજમાં ઘણોજ વધારો થઈ રાજ્ય આબાદ થશે એમો ઇશ્વર પાસે માગીએ છીએ કે અમારા ઉદાર અને પ્રજાપાલન માહારાજ સાહેબ દિર્ઘાયુષ પાંખી અચળ રાજ્ય ભોગવે.

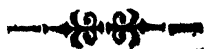
ઢાહરો

સુખી પ્રજા આ રાજ્યની; પરમેશ્વરની મેહુર
કૃતેસિંહના રાજ્યમાં; સાને લિલાલેહુર
નારાય છંદ

પરોપકાર વિશ્વમાં અનેક રીતના કર્યા
દયા ધરી ઉરેઅપાર કષ્ટ દીનના હર્યા.
સુધર્મપાળી સૃષ્ટિમાં વધારી પુર્ણ નામના,
પુરો દયાળુ દાસ જાણી આપો તેની કીમના.

હું છું આપનો સેવક

બૃજલાલ લક્ષ્મીદાસ પારેખ.

મહેરબાન સી. ઈ. એસ. સ્ટ્રીલ સાહેબ,
સંસ્થાન હાટાઉદેપુરના દિવાન બાહાદુર.

અર્પણ પત્રીકા.

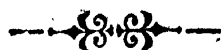
મેહેરખાન સી. ઇ. એસ. સ્ટીલ સાહેબ.

સંસ્થાન છાટાગિદેપુરના દિવાન બહાદુર.

આપ સાહેબે જમારથી આ રાજ્યનું દિવાન પદ ધારણ કર્યું છે ત્યારથી રાજ્યમાં ધણોજ સુધારો વધારો કરી પ્રજા વર્ગમાં સુખ શાન્તિ ફેલાવી છે પ્રથમ આ રાજ્યમાં અમલના જુના વહિવટોથી કેટલોક ગેર સિરસ્તે કારભાર ચાલતો હતો તે સધળા વહિવટોમાં યોગ્ય ફેરફાર કરી ઉપજમાં વધારો કર્યો છે નામદાર માહારાજ શ્રી ફતેસિંહજી માહારાજ સાહેબને રાજ્ય કારભાર ચલાવવા સંબંધમાં વખતો વખત યોગ્ય સલાહ આપી પ્રજાના સુખ સાધતો થવાની યોજના કરો છે તથા રાજ્યને અગાદ થવા સાર કેળવણીનો પ્રયાસ કરી લોકોને નિર્ભય કરવાની ઉત્કૃષ્ટ ઉત્કંઠા તેમજ માહારાજ સાહેબ પ્રત્યે આપની સ્નેહ યુક્ત પ્રેમાત્મ લાગણી જોઈ આ પુસ્તક આપ સાહેબ બહાદુરને અર્પણ કરું છું તે સ્નેહ પૂર્વક સ્વિકારશો, તા, ૬-૧૧-૦૭

હું. છુ. આપનો.

વૃજલાલ લક્ષ્મીદાસ પારેખ.

આભાર પત્ર.

મેહિરખાન અદેસિંહજી પ્રતાપસિંહજી

સંસ્થાન છોટાઉદેપુરના પ્રાધિવેટ સેક્રેટરી સાહેબ

આપ સાહેબ નામદાર મહારાજ સાહેબને પ્રજા કલ્યાણાર્થે સુભ કાર્ય કરવા બાબતમાં વખતો વખત નેક સલાહ આપી રાજ્યની આગાહી અને નામદાર મહારાજ સાહેબની સુભ કિર્તિનો ફેલાવો થવા બાબતમાં ઉત્તમ યોજના કરી પુરતું ધ્યાન આપોછો તથા નામદાર મહારાજશ્રીના હિદુસ્થાનના પ્રવાસમાં સાથે રહી અનેક પ્રકારના કાર્યોમાં કુસળતા બતાવી નામદારને રાજ્યનિતીની રીતભાતોથી જાણીતા કાધા છે તેમજ વિદ્વાનોની પરીક્ષા કરવામાં નિપુણુછો તેમ જાણી તથા આ ઉદેપુર વર્ગન નામના પુસ્તક રચવાના કામમાં વખતો વખત આપના તરફથી સારી મદદ મળી છે તેની યાદગીરી સાથે આપ સાહેબનું અમર નામ આ પુસ્તકની સાથે જોડી રાખવા માટે આપના નામનું આભાર પત્ર દાખલ કરુંછું તે સ્વીકારસો.

દોહરો

ભક્ષા તજે ન ભક્ષાધને, ધનપર નામે ધ્યાન,
સદ્ ગુણીજન સંસારમાં, પ્રિયજે પુષ્પસમાન.
ધમ્મના બંડારની, કુંચી ધૈર્ય ગણાય,
હોય કડીણુ અતી તોય પણુ, એથી તે ખોલાય.

હું છું આપનો આભારી

વ્રજલાલ લક્ષ્મીદાશ પારેખ.

સંસ્થાન છોટાઉદેપુર.

રાજ્યનો વિસ્તાર તથા સ્વરૂપ.

—૬૧૦—

આ રાજ્યનું ક્ષેત્રફળ ૮૭૩ ચોરસ માઇલને આસરે છે. તેમાં ૬૪૬૨૧ ગાણુસની વસિત છે વાર્ષિક ઉપજ સરાસરી ૩૨૨૫૮૯ રૂપિયાની છે એમાં નાફનાં મોહોટાં મળી કુલ ૫૪૧ ગાંમો છે તેમાં કેટલાંક રાંતી ભાગના તથા કેટલાંક રાસ્તિ ભાગના ગાંમો છે રાંતી ભાગના ગાંમોમાં બીજા લોકોની વસિત છે તેમને નાયક કહે છે. તેઓ જોરાવર ખાલાદર તથા સ્વભાવે ગરીબ માયાળુ અને જોળા હોય છે એમનું મુખ્ય હથીઆર તીરકામઠું છે; રાસ્તિ ભાગના ગાંમોમાં ગ્રાહણ, વાળીઆ, કાત્રી, દક્ષણી, વાહોરા, મુસલમાન વીગેરે કેટલાક કારીગરોની વસિત છે. સિમાના રાજ્યની હિતર દિસાએ દેવગઢ આહારીઆનું રાજ્ય દક્ષીણે સંજેડા મેવાસના તાલુકા તથા ગરડેશ્વર તાલુકાની કેટલીક જગોએ સરહદ આવેલી છે પુર્વ દિસાએ આલીરાજપુરનું સંસ્થાન પશ્ચિમે પંચમાલાજ જિલ્લાનું લાસોજ પરગણું તથા જોરેલી આગળ ગાયકવાડી રાજ્યની સરહદ આવેલી છે. ત્યાં આ રાજ્યનું દોઢગીઆ કરીને ગામ

છે તેમાં દરબાર તરફથી એક સરસ જંગલો બાંધવામાં
 આવ્યો છે. જેમાં હજારો મુસાફરોને આરામ મળે છે. આ
 રાજ્યનો કેટલોક ભાગ પાહાડી છે. તેમાં કેટલીક નાહની મોહોટી
 ડુંગરની ટેકરીઓ તથા પર્વતો આવેલા છે મુખ્ય પર્વત=આંખા ડુંગર
 કહેવાય છે તે ઉપર સાગ, સીસમ, તણુછ, ખેરબાવલ, ખીયાં, કલમ,
 સેવણ, વાંસ વીગેરે હમારતી લકડા પુષ્કળ થાય છે તેને
 બાહાર દેશાવર ખાતે ધણુ વેહેપારીઓ વેહેપારને અર્થે લઈ જાય
 છે. આ જંગલમાં વાઘ વર ચીત્તા રીંછ ભુંડ હરણ રાનીપાડા રોઝ
 સાબર ઇત્યાદિ જંગલી પ્રાણીઓ ધણું રહે છે. આમ્યપસુમાં
 ગાયો બેંસો જગદ બકરાં ઘેટાં વિગેરે છે. મુખ્ય પેદાસ=ખેતી
 તથા જંગલની છે. જંગલની પેદાશમાં=મધ મીણુ કાથો રો-
 યડો નરગુદી ચારોલી તથા બહુફલીની છે. ખેતીની પેદાસ=મ-
 ગ મહ બાજરી જુવાર વાલ મકાઈ ચણા દીવેલી ખંટી મોર
 ડાંગર ડોદરા તથા કપાસની છે. આ સંસ્થાનમાં નામદાર
 માહારાજ સાહેબ તખ્તનસીન થયા પછી નવી સેધ કરાવતા
 અખરખ આરસપાહાણ તથા પોલાદ વિગેરેની ખાણો નીકળી
 છે. જે સીવાય ખીણ ધણી જાતની ધાતુની ખાણો નીકળવા
 નો સંભવ છે મુખ્ય પ્રગણા=જખુગાંમ, તેજગઢ, કવાંટ, તથા
 કરાણી મળી ચાર છે. તે દરેક પ્રગણામાં ફેરેસ્ટ પોલીસ તથા
 રેવન્યું અમલદારો રહે છે. રેવન્યું અમલદારને થાણેદાર કહે
 છે. કવાંટ પ્રગણામાં નર્મદા નદીને કીનારે હાંદેશ્વર માહાદે
 વનું ધામ છે ત્યાં દરબાર તરફથી એક મોહોટી ધર્મસાગા
 બંધાવી દરેક પરજાવાસીઓને દરરોજ સદાવ્રત અપાય છે.
 અહીંયા ધણા દૂર દેશાવરના લોકો યાત્રા કરવા આવે છે.

વળી ક્વાંટમાં એક ડીસ્પેન્સરી તથા સમજ કુંવરખા કન્યાશા
 ા નવીન સ્થાપવામાં આવી છે. જખુગાંમ પ્રગણામાં તિલાવ
 કરીને ગામ છે. ત્યા તિલાવ માતાનું દેવલ છે. અહીંઆ ધ
 ણા લોકો યાત્રા કરવા આવે છે. તથા આ રાજ્યના રાજ્ય
 કર્તા વીગેરે કુંડુંખમાં દેવલોક થાય તેમની દહન ક્રીયા અહીં
 આ થાય છે. વળી એવું કહે છે કે જે માણસને પત અથવા
 ગરમીનો આગ્ર થયો હોય તે અહીંઆનું મટાડું સરીરે
 ચોળી કુંડમાં નાહાય તો આગ્ર મટી જાય છે. એ સીવાય
 જેતપુરમાં એક નવી ડીસ્પેન્સરી ખોલવામાં આવી છે. આ
 રાજ્યમાં કદવાલ તથા વગાય મંત્રી બે મેવાસી જગીરો છે
 ત્યાંના જગીરદારોને ઠાકોર કહે છે ત્યાંની દીવાની ફાજદારી
 આ રાજ્યને તાબે છે. ઉદેપુરથી ૨૦ વીસ માઇલ
 ને છેટે મોહન કરીને ગાંમ છે ત્યાં પ્રથમ રાજ્ય
 ગાદી હતી. ઇસ્વીસનના સતરનાં સૈકામાં જાજી
 રાઓળ નામે રાજ થયા તેમણે ત્યાંની ગાદી ઉ
 ઠાવી નાખી ઉદેપુરમાં સ્થાપી મોહનમાં તે વખતનો બંધાવેલો
 પુરાતની એક કીલ્લો છે તે ધણો મજબુત તથા સરસ બાં
 ધણીનો જેવા લાયક છે. મુખ્ય નદી=ઔર-ઔરણ આંધી
 બાલેજ મેલીઓ તથા ઝરવો મળી છ છે. તેમાં ઔર નદી સ
 વથી મોહોટી છે તે ઉદેપુર નજીકના બાબરા નાંમના ડુંગર-
 માંથી નીકળી ઉદેપુર આગળ થઇ માંડવા નજીક શ્રી નર્મદાજીને
 મળે છે તેને ઔર સંગમ કહે છે ઔર નદીને માહામુની શ્રી
 સુકદેવજીએ ઉરપત્ત કરી છે. તેથી શાસ્ત્રમાં ઔર નદી માહા
 પવિત્ર ગણાય છે. મુખ્ય ગાંમ=ઉદેપુર, ક્વાટ, પાંતવડ, જખુ

ગાંમ, તેજગઢ, જેતપુર મલી છ છે તેમાં ઉદેપુર સર્વથી મો-
હોટું રાજધાનીનું ગાંમ છે. ગામમાં ૩૮૭૨ માણસની વસ્તિ
છે તેમાં વાણીઆ ખાદ્યાણુ ક્ષત્રી દક્ષણી પાટીદાર મુસલમાન
વોહોરા શોની સુથાર વિગેરે અરાઢે કામના લોકો વસે છે
શેહેરની મધ્ય સ્થળે માહારાજન સાહેબનો રાજમેહેલ છે. તે
ધણો સરસ બાંધણીનો જેવા લાયક છે. મેહેલને ફરતો પથ્થરનો
કાટ છે તેને કિલ્લો કહે છે કિલ્લાને ફરતી બાયાતોની હવે-
લીઓ આવેલી છે તે બાગને સરકાર વાડો કહે છે. કિલ્લા
બહાર ગાડીખાનું, તાંબુખાનું, હાથીખાનું તથા ટેનીસ
રમવાની સરસ જગો બાંધેલી છે તેથી એ બામ ધણો
સોબાયમાં દેખાય છે કિલ્લામાં ખાસા ઘોડાની પામો છે
તેમાં ધણા સારા કીંમતી ઘોડા રાખવામાં આવ્યા છે તેઓને
દરરોજ રીવાજ મુજબ ધી ખાંડ વીગેરેની રાતબ અપાય છે
અહીંઆના ઘોડા તથા ગાડીઓ (બગીઓ) ધણીજ વખણા-
ય છે. એવું કહે છે કે આ સંસ્થાનના જેવા ઘોડા ગાડીઓ
બીજા કોઇ રજવાડામાં નથી શેહેરમાં ઇંગ્રેજ ગુજરાતી નીશાળ
કન્યાશાળા, સંસ્કૃત પાઠશાળા, ઉર્દુશાળા, દવાખાનું, લાયબ્રેરી
વીગેરે સરકારી ધર્માદા ખાતા છે એ શીવાય રાયલ કલબ
ગેસ્ટહાઉસ વીગેરે મકાનો દરબારી છે અહીંઆની હોસ્પી-
ટલમાંથી દરેક પ્રજાને મફત દવા આપવામાં આવે છે દવા
ધણી ઉત્તમ પ્રકારની મળવાથી પ્રજાને ધણોજ ફાયદો થાય
છે. અહીંઆના દવાખાનામાં જેવી સારી દવા આપે છે તેવી
દવા બીજા કોઇ સંસ્થાનના દવાખાનામાંથી મળતી નથી.

તેમજ દર્દીના દર્દ જલદી આરામ કરવા બાબત. મે.
 ચીફ મેડીકલ ઓફીસર સાહેબ ધણી કાળજી રાખે છે. મુખ્ય
 ઓફીસખાતાં=હજુર ઓફીસ, ન્યાયાધિસ ઓફીસ, રેવન્ડુ
 ઓફીસ, પોલીસકોર્ટ, ટ્રેઝરી ઓફીસ, ફારેસ્ટ ઓફીસ, ફાજ
 ઓફીસ, રેકર્ડ ઓફીસ, ઇન્જિનિયર ઓફીસ, મ્યુનિસીપલ
 ઓફીસ, ગાર્ડનસુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટ ઓફીસ, સરવહે ઓફીસ તથા
 જલ ઓફીસ વીગેરે છે. એ સીવાય નામદાર માહારાજ સા-
 હેબનું ખાનગી ખાતું છે તેને સેક્રેટરી ઓફીસ કહે છે. હજુર
 ઓફીસ સર્વથી વડી છે ત્યાં નીચલી કોર્ટના ફેંસના ઉપર
 અધિક સાંભળી નામદાર માહારાજ સાહેબ બાજબી ન્યાય
 આપે છે. મુખ્ય ઓફીસ ખાતાંમાં પળાતા તહેવારની રજા
 ઓ=કાર્તિક સુદી ૧ બેસતું વર્ષ, કારતક. સુદી ૨ બાઇબીજ
 કારતક સુદી ૫ નામદાર ફતેસિંહજી માહારાજ સાહેબનો
 જન્મ દીવસ, કાર્તિક સુદી ૧૧ દેવગઢની મોહડી એકાદસી,
 કાર્તિક વદી ૩૦ કુમાર શ્રી નટવરસિંહજી દાદાસાહેબનો જન્મ
 દીવસ. પોસ માસમાં શંકાન્તી, માહા સુદી ૫ વસંત પંચમી
 માહાસુદી ૧૪ શ્રી મોતીસિંહજી માહારાજ સાહેબની શંખસરી,
 માહવદી ૧૪ શિવરાત્રી, ફાગણ માસમાં બ્રહ્મચારી ઉદ્દેપુરનું
 બજાર, ફાગણસુદી ૧૫ હોળી, ફાગણવદી ૧ ધુળેટી વાલ સ્થળનો
 મેળો તા. ૧૨-૩-૬ નામદાર માહારાજ સાહેબ શ્રી ફતેસિંહજી
 માહારાજ ગાદીએ બેઠા તેની સાલગીરી (ઈન્સ્ટ્રોક્સેસન દીવસ)
 ચૈત્રસુદી ૧ ચુડીપડવો, ચૈત્રસુદી ૯ રામનવમી, ચૈત્રસુદી
 ૧૫ હનુમાન જયંતી વૈશાખ સુદી ૩ અખાત્રીજ,
 અસાડ સુદી ૧૧ દેવપોઠી એકાદસી, અસાડ વદી ૩૦ દી-

વાસો, શ્રાવણ સુદી ૭ સીતળા સાતમ, શ્રાવણ સુદી ૧૫ બળેવ
 શ્રાવણવદી ૧ રક્ષા બંધન, શ્રાવણ વદી ૮ જન્માષ્ટમી, શ્રાવ
 ણ માસના દર સોમવારે બાર વાગ્યા પછી અરધી રજા, શ્રા-
 વણમાસનો છેલ્લો સોમવાર, બાદરવા સુદી ૪ ગણેસ ચતુર્થી,
 બાદરવા સુદી ૧૪ આણંદ ચૈદસ, બાદરવાવદી ૧૪ શ્રી મોતી
 સિંહજી મહારાજનું શ્રાધ, આસોસુદી ૧૦ દસરા, આસોસુદી
 ૧૧ પાટી તથા રાણાજી સાહેબનો જન્મ દીવસ આસો વદી
 ૧૩ ધનતેરસ, આસોવદી ૧૪ ઠાળી ચૈદસ. આસો વદી ૩૦ દી-
 વાળી એ સીવાય મુસલમાની તહેવાર-બકરીદ, મોહરમ, રમ-
 જનન વીગેરેની રજા તથા દર રવીવાર. એડવર્ડ સાતમાનો
 જન્મ દીવસ, ગુડફ્રાઇડે, નાતાલની દશ દીવસ, સૂર્ય તથા ચંદ્ર
 મૃદુળ હોય ત્યારે એ પ્રમાણે રજા પાળવામાં આવે છે. મુખ્ય
 સ્વારી-દસરા, પાટી, ધનતેરસ, ઠાળી ચૈદસ, દીવાળી તથા હોળી
 મળી છ ભરવામાં આવે છે. મુખ્ય મેળો દસરા તથા વાધ
 સ્થળનો ભરાય છે. દસરાને દીવસે ધણા દુર દેશાવરના લોકો
 અહીં જોવા આવે છે. આ મેળામાં આસરે ૧૫૦૦૦ સુધી
 માણસો ભેગાં થાય છે તે વખતે દરબાર તરફથી સારો બંદો
 બસ્ત રાખવામાં આવે છે દસરાને દીવસે સવારમાં દરબાર
 ભરી આખા રાજ્યના પટેલ લોકોને સરપાવ આપે છે તથા
 ભાટ ચારણોને ત્રાગ વેહેચાય છે. સાંજરે નામદાર મહારાજ
 સાહેબ સવારી ભરી શ્રી હનુમાનજીની પુજા કરવા પધારે છે.
 પાટીને દીવસે પ્રેડ ગ્રાઉન્ડના મેદાનમાં રમત ગમત થાય છે.
 તેમાં સરત જીતનારને દરબાર તરફથી સારું ધનામ આપવામાં
 આવે છે. એ સીવાય ઘણી જાતના ખેતો તથા તમાસા

કરવામાં આવે છે જેથી હજારો લોકો જેવામાં ભાગ લે છે.
 વાઘ સ્થળનો મેળો ફાગણ સુદી ૫ ને દીવસે ભરાય છે તેમાં
 પણ ઘણાંજ લોકોનો જમાવ થાય છે. અહીંઆના રીત રીવાજો
 તથા રાજ્યનિતિ વખાણવા લાયક છે. ગામની વચ્ચે બજાર છે
 તેમાં કાપડીઆ, ગાંધી, વોહારા, કંસારા વીગેરે વેહેપારીઓની
 દુકાનો છે ત્યાં તમામ જાતનો માલ વેચાય છે અહીંઆ દર
 શુક્રવારે હાટી ભરાય છે તેમાં બાહારગામના ઘણા વેહેપારીઓ
 માલ વેચવા લાવે છે. ગામની પશ્ચિમ દિશાએ મુસલમાન લોકોનો
 મોહોટો મોહોલ્લો છે. તેને કરમો કહે છે. કરખાને લગતી જેલ તથા
 રીસાલા સેન બાંધેલી તેમાં ચુંટી કાઢેલા ઘોડેસ્વારની એક
 સરસ દુકડી રાખવામાં આવી છે તેના ઉપરી અમલદારને રીસા
 લદાર કહે છે. જેલની બાંધણી તારીફ કરવા જેવી છે તે માંહે
 ગુન્હેગાર કેદીઓને પગમાં બેડી પેહેરાવી રાખવામાં આવે છે
 જેલના ઉપરીને જેલર કહે છે, જેલમાં સેત્રાંજ, ગાલીઆ તથા
 બ્રહ્મી જાતનું ફેન્સી દેશી કાપડ અને નેતરકામ કેળવાયલા
 કેદીઓના હાથથી ઘણું સરસ બને છે. આ કામની ઉત્તમ
 કેળવણી આપવા સારું દરબાર તરફથી હોંશીઆર અમલદારો
 રાખવામાં આવ્યા છે ગામની ઉત્તર દિશાએ એક મોહોટું
 તળાવ બાંધેલું છે તળાવના કિનારા ઉપર દરબાર તરફથી
 એક મોહોટી ધર્મશાળા બાંધી છે તેમાં હજારો મુસાફરો
 આરામ લે છે ધર્મશાળાની સાથે કન્યાશાળા તથા કાળીકા
 માતાનું દેવળ છે તેની સામી બાજુએ રામજીનું મંદીર,
 હોરપીટલ, લાયબ્રેરી તથા પંઢરીનાથનું નવું મંદીર છે તેની
 ઉત્તર દિશાએ આગળ ચાલતાં એક ફળીયું વસેલું છે તેને

રાવપુરા કહે છે તેમાં તમામ દક્ષણી લોકો રહે છે. રાવપુરા નજીક દસરાપાટીનું મેદાન પ્રેડ આઉન્ડ તથા ક્રિકેટ રમવાની જગો છે, તેની આગળ હનુમાનજીનું દેહેરું આવેલું છે ત્યાં નામદાર માહારાજ સાહેબ દસરાને દીવશે સવારી ભરી પુંગન કરવા પધારે છે પુર્વ દિસાએ ગેસ્ટ હાઉસનો ખંગસો નવાપુરા તથા આર નદી છે. દક્ષિણે નદીને સામે કિનારે જંગનાથ માહાદેવનું દેવળ તથા માંજીકાનો ખાગ આવેલો છે એ સીવાય ઘેલવાટનો ખાગ ગામથી પશ્ચિમ દિસાએ બે મા- ઇલને છેટે ખોડેલી જવાની સડક ઉપર આવેલો છે. ખાગની ખનાવટ તારીફ કરવા જેવી છે, માંહે એક સરસ ખાંધણીનો ખંગસો ખાંધેલો છે, ત્યાં નામદાર માહારાજ સાહેબ હવા ખાવાના પ્રસંગે ધણી વખતે મુકામ કરીને રહે છે. ખાગ માંહે અનેક જતના ફળ ફુલ વીગેરેના વૃક્ષો આવેલાં છે તથા જુદી જુદી જાતની વેલ લતાઓથી ખગીચો ઘણોજ રળીઆમણો લાગે છે શેહેરના મોહોટા રસ્તા સડકના છે તેની ખંતે ખાજુએ અજવાળા સાઈ ફાનસ રોપવામાં આવ્યા છે તેથી અંધારી રાત્રે લોકોને જવા આવવા હરકત પડતી નથી રાજ્યમાં સા- હેર ખાતું સ્થાપન કરેલું છે ત્યાં તમામ જતના નવા માલ ઉપર વહીવટ મુજબ જકાત લેવાય છે સાહેર ખાનાની મુખ્ય ઓફીસને સાહેર ચોતરો કહે છે. ખોડેલીથી ઉદેપુર સુધી એક વીસ માઈલની પાટી સડક ખાંધેલી છે તે ઉપરથી બાર બોજનાં ગાડાં તથા મુસાફરોને જવા આવવા હરકત પડતી નથી બાર બોજના ગાડા જાય છે તેમની પાસે દર ગાડા દીઠ ૦-૨-૦ મુજબ કર લેવામાં આવે છે તેને ટોલ કહે છે.

ટ્રાસની ઉપજ વાર્ષિક સરસારી પાંચથી છ હજાર રૂપિયા સુધી ઉપજે છે એ સીવાય પ્રજા પાસે કોઈ પણ જાતનો કર કે વેરો લેવામાં આવતો નથી તેથી આ રાજ્યની પ્રજા બહુ સુખી છે આખા રેવાકાંઠાના રાજ્યોમાં ઉદેપુરના રાજ્ય બરાબર ધર્માદા ખર્ચ કોઈ જગોએ નથી વળી દરરોજ સહવારમાં બ્રાહ્મણને એક રૂપિયો, લોટો તથા ખીચડી દાન આપે છે તેને પરવણી કહે છે એ સીવાય ઠેકાણે ઠેકાણે જગાઓ ખાંધી સદાવ્રત અપાય છે તેથી નિરાશ્રિત લોકોને કાયદો થાય છે આ રાજ્યનું રાજ્યતંત્ર તથા કારભારીખાતુ વખાણુવા જેવું છે બાહોસ અને અનુભવિ દિવાન બહાદુર સ્ટિલ સાહેબની મદદથી તથા પ્રાઇવેટ સેક્રેટરી સાહેબ અદેસિંહજીબાઇની નેક સલાહથી રાજ્યમાં બનતી યોજના એ સુધારો દાખલ કરી પ્રજાને સુખી થવાના સાધન કરવા બાબતની યોજના દીન પ્રતિદીન જારી છે. વળી નામદાર માહારાજ સાહેબ વખતો વખત આખા રાજ્યમાં ડીસ્ટ્રીક્ટ-ફરી દરેક કાંમ કાજનો જાતે તપાસ કરી અરજદારોની અરજ ધ્યાનમાં લઇ યોગ્ય કુકમ કરે છે તેથી આખા રાજ્યમાં સાંન્તિનો ફેલાવો થયો છે- આ રાજ્યની જમીન ઉત્તમ પ્રકારની હોવાથી કેટલાક ભાગમાં વસિત આપ્યાદ થઇ ગાંમ વસે છે જેઓ નવા વાસે આપ્યાદ થવા આવે છે તેઓને દરબાર તરફથી ધર ખાંધવા જમીન, મારી, લક્કડ વીગેરેની મદદ કરવામાં આવે છે વળી જે જગોએ ગાંમ તરીકે વસિત થાય છે ત્યાં પાણીનું નવાંણ બંધાવી ગરીબ લોકોને તગાવી આપવામાં આવે છે. નામદાર માહારાજ શ્રી કૃતેસિંહજી માહારાજ સાહેબ

નો જન્મ દીવસ કારતક શુક્રી ૫, કુમારશ્રી નટવરસિંહજીનો જન્મ
 દીવસ માગસર વદી ૩૦ને રોજ હોવાથી તે દીવસે દરબાર ગઢ
 માં કચેરી બરી નિસાળના વિદ્યાર્થીઓને મીઠાઈ વેહેંચી છુટી
 આપવામાં આવે છે તથા કેદી લોકોને સાર ખાવાનું આપી
 ગરીબોને પુષ્કળ ખેરાત અપાય છે તે દીવસે આખા ગામની
 પ્રજા ઊત્સાહ પાળે છે. ઇતિહાસ=છોટાઉદેપુરના રાજ્ય કર્તા
 ખીચી ચહુઆણ વંશના ક્ષત્રી છે. એવું કહે છે કે, એમના
 મુળ પુરુષ ચાલુહલરાજને શ્રી રામચંદ્રજીના પવિત્ર ગુરુ વ-
 શિષ્ટ મુનિએ આપુ પર્વત ઉપર અગ્નિ કુંડમાંથી ઉત્પન્ન
 કરેલા હતા તેમની પછી તેમના વારસ જયપાળ રાજ થયા
 તેમણે અજમેર વસાવી ત્યાં પોતાની રાજ્યમાદી સ્થાપી ત્યાર
 પછી તેમના વંશમાં માણેકરાય પુરુષ થયા તેમણે સંબરના
 રાવ એવી પદવી ધારણ કરી તે પછીથી માણેકરાયના વંશ
 જોએ સીંધસાગરમાં જઈ આજુબાજુના ૭૦ ગાઉના ધેરાવા
 જેટલા મુલક ઉપર પોતાનો અમલ બેસાડ્યો. તેમણે પોતાની
 રાજ્ય ગાદી ખીચપૂર પાટણ સેહેરમાં કરી ત્યારથી તેમના
 વંશજો ખીચી ચહુઆણ કહેવાય છે. માણેકરાયના વંશમાં
 ધર્મરાજ નામે રાજ થયા તેમણે ધરવીસનના દસમા સૈકામાં
 મહમુદગીજનીની પાસેથી અજમેર પાછું જીતી લઈ ફરીથી
 ત્યાં રાજ્યધાની કરી તેમના મરણ પછી વસિળદેવ રાજ
 પાટે બેઠા તેમણે ગુજરાતના રાજા ભીમદેવ ઉપર ચઢાઈ કરી
 ગુજરાત જીતી લીધું તે જીતની યાદમીરી માટે વિશળનગર
 નામે શેહેર વસાવ્યું. તેમના પછી અજમેરની ગાદીએ અનુ-
 ક્રમે સારંગદેવ, જયપાળ, આનંદદેવ, સોમેશ્વર તથા

પ્રથુરાજ ચહુઆણુ નામે રાજા થયા, પ્રથુરાજ બાહાદુર
 તથા બાંણાવળી હતા તેમણે ધણા રાજ્યો જીતી
 લીધાં કેટલાકને ખંડીઆ બનાવ્યા તથા કેટલાક રાજ્યો
 એના ડરથી જંગલની ગુફાઓમાં ભરાઈ બેઠા એ પ્રમાણે
 આખો હિંદુસ્થાન તેના બચથી થર થર કંપવા લાગ્યો
 પ્રથુરાજે કનોજના રાજા જયચંદની કુંવરી સંયોગતાનું હરણ
 કરી તેની સાથે લગ્ન કર્યું આથી કનોજનાં રાજ્યએ પ્રથુરા-
 જ ઉપર ચઢાઈ કરી પણ તેમાં તે હાર પામી પાછો ગયો
 તે પછી સાહાયુદીન ગોરી સાથે સાત વખત લડાઈ કરી જીત
 મેળવી અને પાદશાહને વારંવાર કેદ પકડી છોડી દીધો પ્રથુરાજ
 પછી તેના વશાંજે માળવામાં જઈ રહ્યા તે ભાગને હાલ ખીચી-
 વાડો કહે છે. પછી તેમણે ત્યાંનો આસપાસનો કેટલોક મુલક જીતી
 લઈ ગઢ ઘાઘરણમાં ગાદી સ્થાપી એ ગાદી સ્થાપનાર બાહાદુર
 ખેંગારજી હતા ઇસ્વી સન ૧૩૩૦ માં ખેંગારજીના વંશજ
 ખીચી હમીરે અલાઉદીન ખીલજી સાથે લડાઈ કરી આ
 લડાઈમાં લાખો મુસલમાન યોદ્ધાઓ તથા ક્ષત્રી વિરપુરુષો
 માર્યા ગયા. છેવટે ખીચી હમીર સુરાતનથી લડી પાદશાહને
 સજડ હાર ખવાડી ગુજરાત જીતી લઈ પ્રખ્યાત થઈ ગયા
 ત્યાર પછી પાલનદેવ રાજા થયા તેમણે ગુજરાતના પૂર્વ
 ભાગમાં આવેલા પાવાગઢની તળેટીમાનું આંપાનેર નામે રાજ્ય
 જીતી લીધું પાલનદેવ પછી અનુક્રમે રામદેવ, આંમદેવ, ચર્ચી-
 ગદેવ, સોનંગદેવ, પાલનસિંહ, જીતકરણ, કંપુરાવળ, વિરધ-
 વળ, સવરાજ, રાધવદેવ, ત્રિંબુકજીવ. ગંગાદાસ, અને
 જયસિંહદેવ, નામે રાજા આંપાનેરની ગાદીએ થયા છેલા

રાજા જયસિંહદેવ પતાધરાઓળ નામે ઓળખાતા હતા, પતાધરાઓળને રાયસિંહજી, ખીંબાજી અને તેજસિંહજી મળી લણુ કુમાર હતા તેમાંના મોહોટા કુમાર રાયસિંહજી બાપની હયાતીમાંજ ગુજરી ગયા હતા, ખીંબાજી તથા તેજપાળ રાજ્યની પડતી વખતે ખીજી જગોએ આલ્યા ગયા હતા. પરંતુ રાયસિંહજીને પૃથુરાજસિંહજી અને ડુંગરસિંહજી નામે બે દીકરા હતા એઓ બન્ને જણે નર્મદા નદીના ઉત્તર કીનારા તરફ હાંફનામે મોવાડામાં પોતાનું નવું સંસ્થાન સ્થાપ્યું ત્યાં રહી તેમણે આબુબાબુનો મુલક સર કરવા માંડ્યો તે ઉપરથી ગુજરાતના પાદસાહે કેટલાક મુલકમાંથી ચોથ આપવા કબુલ કરી પછી અહીંઆ રહી ધીમે ધીમે પોતાની સત્તા મજબુત કરી એટલે બધો મુલક વધાર્યો કે રાજપીપળા અને ગોધરા વચ્ચેનો તમામ મુલક તેમને હસ્તક આવ્યો પછી એ બન્ને ભાઇઓએ પોતાનો મુલક વેહેંચી લીધો તેમાં પૃથુરાજસિંહજીને ભાગ મોહન આવ્યું અને ડુંગરસિંહજીને ભાગ બાહારીઆ આવ્યું આ પ્રમાણે બન્ને ભાઇઓએ પોતપોતાની રાજ્યગાદી જુદી જુદી સ્થાપી ત્યાર પછી પૃથુરાજસિંહજીની કેટલીક પેઢીએ બાજીરાઓલ નામે રાજ થયા તેમણે રાજ્ય ગાદી ઉદ્દેપુરમાં સ્થાપી બાજીરાઓલના મરણ પછી દુરજનસિંહજી નામે તેમના પીતરાઇ ગાદીએ બેઠા તેમની પછી તેમના ભત્રીજા અમરસિંહ અને અમરસિંહ પછી કુમાર અબયસિંહજી ગાદીએ બેઠા પરંતુ તેઓનું ઘોડા ઉપરથી પડી જવાથી મૃત્યુ નિપજ્યું તે પછી તેમના કુમાર પૃથુરાજજીને ગાદી મલી પૃથુરાજને કુમાર નહીં હોવાથી તેમના પીતરાઇ ભાઇ ગુમાનસિંહજી

ગાદીએ બેઠા તેઓ ઉદાર વૃત્તીના દાંનેશ્વરી પુરુષ હતા તે
 લક્ષ્મીને પસંદ કરતા નહોતા પણ કિર્તીને પસંદ કરતા હતા
 તેથી ભાખો રૂપીઆ પરોપકારમાં ખરચી આપ્યા ગુજરાતમાં
 નામાન્કીત રાજ થયા તે ૨૯ વરસ રાજ્ય કરી ૧૮૫૧ માં
 નિસંતાન ગુજરી ગયા તેમની પછી તેમના ભાઇ મોતીસિંહ
 જીના કુમાર જીતસિંહજીને ગાદી મળી એમના વખતમાં ના
 મદાર ખ્રીટીસ સરકાર સામું ખંડ ઊઠાવનાર તાતીઆ ટોપી
 ઉદેપુરમાં બળવાઈ લશ્કર લઇ આવ્યો. માહારાજ જીતસિંહ
 જીએ બાહાદુરીથી પોતાનો બચાવ કરી નામદાર ખ્રીટીસ સ
 રકારને સારી મદદ કરી હતી તેથી આ રાજ્ય ખ્રીટીસ સ
 રકારનું વફાદાર હિતકારી ગણાય છે. માહારાજ જીતસિંહજીને
 મોતીસિંહજી, ચંદ્રસિંહજી, ઇંદ્રસિંહજી, બારતસિંહજી, ખુમાનસિંહજી
 હિંમતસિંહજી તથા બવાનીસિંહજી મળી સાત કુમાર થયા તેમાંના
 મોહોટા પાટવી કુમાર શ્રી મોતીસિંહજીને માહારાજ જીતસિંહજી
 ના મરણ પછી રાજ્ય ગાદી મળી. માહારાજ મોતીસિંહજી પરો
 પકારી દયાળુ હતા તેઓ સને ૧૮૯૫માં દેવલોક પામ્યા. તેમ
 ની પછી તેમના કુમાર શ્રી. કૃતેસિંહજી માહારાજ સાહેબ ગાદી
 એ બેઠા (હાલ રાજ્ય કરે છે) એમના બેસતા અમલમાં રાજ્યમાં
 અનેક જાતના સુધારાવધારા કરી કેટલાક પુરાતની રીવાજોમાં
 યોગ્ય ફેરફાર કરી. પ્રજાને સુખી કરી રાજ્યને આંખાદ કર્યું. નામ
 દાર માહારાજ સાહેબ દયાળુ ઉદાર અને સદ્ગુણી છે એમણે
 રાજકુમાર કોલેજમાં ઇંગ્રેજ ગુજરાતી ભાષાની કેળવણી લી
 ધી છે તથા હિંદુસ્થાનનો પ્રવાસ પુર્ણ રીતે કર્યો છે. તેથી રાજ્ય
 નિતીની રીતબાતોથી તથા રાજ્ય વહિવટના રીત રીવાજોથી

જાણીના થયા છે. એટલે રાજ કારભાર ચલાવવાના કામમાં કોઈ પણ વાતની ખામી નથી. વલી એવું કહે છે કે આ ગાદીના પ્રથમના રાજ્યકર્તા માહારાજ ગુમાનસિંહજી ની પછીથી અત્યાર સુધીમાં માહારાજ શ્રી કૃતેસિંહજી માહારાજ જેવા દાનેશ્વરી રાજા કોઈ થયા નથી. આ રાજ્ય બીજા નં-બરનું હોવાથી અહીંયાના રાજ્યકર્તાને દીવાની ફૅજદારી કુલ અધિકાર છે. નામદાર માહારાજ શ્રી કૃતેસિંહજી માહારાજ સાહેબ બ્રિટીશ જાવણીમાં પધારે તે વખતે પ્રિન્સ આર્મ્સની સલામી સાથે નવ તોપ ફેડી માન આપવામાં આવે છે.

છપા.

ચતુરવંસ ચહુઆણુ, મુલકમાં મહિમા ઝાઝા.
દિલ્લીપત્ત પૃથુરાજ, થયા એ કુળમાં રાજા.
થર થર ધ્રુજે ધરા, નામ જેનું સાંભળતાં
ભય પાંમે સહ કોય, જોઇને દુશ્મન ડરતા.
આણુ ફરે એ દેશમાં. વસ કીધા બહુ માહારથી
મહમુદ સાહાબુદ્દિન જુઓ, રણમાં રોળ્યા પારથી.
ધર્મ ધુરંધર ધીર, વિરક્ષત્રી છે સુરા
કરે સદાસુખ કાજ, રાજનિતિમાં પુરા.
શરણાંગનને સાજ, કરીને સરણે રાખે
સત્યવાદી બહુ રાય, કદી જુહું નવ બાખે.
વિક્રમ બોજ સરીખડાં, જાહેર જગમાં જાણીયા
જ્ઞાન દાનને માનથી, વેદ પુરાણે વખાણીયા.

વન પ્રદેશ વર્ણન.

એક બાજુએ મોહોટો પ્રચંડ પહાડ આવી રહ્યો છે તથા બીજી બાજુએ ધાસં વૃક્ષોની ઘટાથી અંધકાર છવાઈ ગયો છે કોઈ કોઈ સ્થળે અત્યંત લીલા કમળ પત્રની કાન્તિ જોવા ધેરા આસમાની રંગના તો કોઈ સ્થળે ઢાઢળનો દગસો જાણે છુટો છુટો પાથરી મુક્યો હોય એવા શ્યામવર્ણના અને કોઈ જગોએ ખૂલ્લા આશમાંની રંગનાં વાદળાથી આકાશ ચારે દિસાએ વ્યાપ થયલું દેખાય છે. વળી ચંચળ નેત્ર કમળથી જોના મુખ શીલી રહ્યાં છે એવાં અને ભયથી બાહાવરાં થઈ ગયેલા હરણો વડે વસેલા વન પ્રદેશો મનુષ્ય ના ચીત્તને ઉત્સુક કરે છે તેમજ ચીત્તા, વાઘ, રીંછ, ભુંડ, હરણ, શ્યાળ, સસલાં, સાખર, વર, રોઝ ઇત્યાદિ વનમાં વસનારા વનચર પ્રાણીઓ પ્રથક પ્રથક જગોએ પર્વતની કુંજમાં જોવામાં આવે છે અતી તાપે કરી જોનાં તાળવાં સુકાર્મ ગયાં છે અને ત્રસાથી જોના ચીત વ્યાકુળ થઈ ગયેલા છે એવા મૃગો પાંણીની શોધ કરતાં આખા વનમાં આમ તેમ દોડી રહે છે તેમજ લગ્નલગ્ન જીવ્હા હલાવતા વારંવાર શ્વા-સોશ્વાસ લેતા મોટું મોહોટું ફાડી રહેલા ત્રકાળ સિંહો વાં-શની સુકી ઝાડીમાં શિકારને અર્થે સાવધ થઈ બેસી રહે છે તેને જોઈ ભુંડનું ટોળું પોતાનાં સઘળાં બચાંઓને સાથે લઈ નાગરમોય જોમાં હાડી રહી છે તેમજ કાદવ જોમાં સુકાર્મ ગયો છે એવા સરોવરને

ખોદી માંહે બરાંછ જાય છે. કોઇ કોઇ સ્થળે પરસ્પર મળેલા
 ભુંડના ટોળાએ પોતાની કુસ્તીથી અસંખ્ય કમળના સમૂહને
 ઉખેડી નાખેલા અને માછલાઓનો જેમાથી નાશ કરેલો છે
 એવા અને સારસ પક્ષીઓ જેમાંથી પલાયન કરી મયા છે
 એવા સરોવરોને ધણાંજ કાઢવ વાળાં કરી મુકેલાં જેવામાં
 આવે છે. વળી લખલખ ચાલતાં રહેલી જે જીવ્હાથી જે
 વાયુનું બક્ષણુ કરી રહ્યા છે, તેમજ પોતાના મુખમાં રહેલા
 વિસરૂપી અગ્નિથી તપી રહ્યા છે એવા ફણીવર સર્પો રાજ-
 ડામાં જેવામાં આવે છે. ચારોળી વીંતરે મેવાના વૃક્ષો ઉપર
 મેના, પેપટ, મોર, ચકવા ચકવી, ઇલાદી પક્ષીઓ કલોલ
 કરી રહે છે રાતાપક્ષવના મુચ્છાથી નમેલા જેની શાખાને
 મોર આવવાથી શોભીતા દેખાતા આશ્રવૃક્ષો જ્યારે પવનથી
 હાલે છે, ત્યારે મુસાફરોના મનને અતિસય આનંદ ઉપજે
 છે કુસુમની વેલ લતાઓ પૂરે યુવાવસ્થામાં આવેલી કોઇ
 મદમાતી નવયોવના સ્ત્રીઓની માફક દિનપ્રતિદિન વધતી જાય છે
 તેમજ જંઘાખંધ ઉગેલાં પુષ્પ વૃક્ષોનાં પાતરાંઓ અને ડાળી
 ઓ કે જેમાંથી ઝરતા મદનું પાંન કરી ભ્રમરો ઉન્મદ થાય
 છે, એવાં કાંચન્ય વૃક્ષો તથા મંદ ગંદ પવનથી જેના પાતરાં
 ઉડી રહ્યા છે. એવી અભીનવ દેખાતી માધવી લતાઓ
 આનંદમાં ટૂંકી કરે છે વળી સુવર્ણ સરખી પાંખો.
 વાળા રાજદંસ જેના કીનારે ખેંચી કલોલ કરે છે, એવા નિ-
 રમળ પાણીથી ભરેલાં સ્વચ્છ તળાવો ધણી જગોએ જેવામાં
 આવે છે. કોઇ કોઇ સ્થળે પર્વતના શિખરોને ફોડીને નીકળેલી
 મોટા વેગથી વેહેતી ખાડીઓ માલુમ પડે છે તો કોઇ દેકાણે

ઝરણુના ઝરતા પાણીથી બરાઈ ગયેલાં કુંડ રૂપી સરોવરો
 જોવામાં આવે છે કોઈ ઠેકાણે જંગલમાં વસનારા કિરાત
 (બીલ) ભોકાના હાપરાંઓ પર્વતની તળેટીમાં છેટે છેટે બાંધેલા
 જોવામાં આવે છે મોટા ધાન્યના ઢગલાથી છવાઈ મયેલી
 અને હરણુના ટેળાથી સુશોભીત કેયં પક્ષીઓથી સંપ્દાયમાંન
 થયેલી શીમ માણુસના મનને આનંદ આપે છે ઊંચેલા
 ધાન્ય અને સાંઠાના સમૂહથી ઢંકાયેલાં ખેતરો અનેક જાતના
 પક્ષીઓના સંપ્દથી સંપ્દાયમાન થઈ રહેછે નાના પ્રકારના ખજુ-
 રાદી સ્વાદીષ્ટ સાંઠાથી રમ્ય દેખાતા રતીની જેમાં પ્રજલ્ય કિડા
 ચાલી રહી છે. એવા વન પ્રદેશો જંગલમાં જનારા મુશાફરોના
 મનને શાંત બનાવે છે. મત થયેલા ભૂમર જેના સુંદર પુષ્પનું
 ચુંબન કરી રહ્યા છે અને મંદમંદ વાયુ જેના નીચે નમેલાં
 કોમળ પાંદડાને હરાડી રહ્યા છે એવી સુંદર પુષ્પ લતાઓ
 દર્શમાં વધારો કરે છે. વળી મૉર આવેલા આંબાના વૃક્ષોને
 હલાવતો તેમજ કોકીલાના રાગને દીક્ષાઓમાં ફેલાવતો બર્ફ
 નહીં પડવાથી મૃદુ અને મધૂરવાયુ વસંતના સમયમાં માણુ
 સના હૃદયને આનંદ થાય તેવી રીતે વાય છે વળી વિવિધ
 પ્રકારના પુષ્પ વૃક્ષોથી જેના ઉપરના ભાગો શોભીરહ્યા છે
 અને આનંદમાં આવેલા કોકીલના કુંજથી જેના શિખર
 ભાગો સંપ્દાયમાંન થઈ રહ્યા છે તેમજ વનસ્પતિથી જેના
 પથ્થરો ઢંકાઈ ગયા છે એવા પર્વતો દુરથી ધણુ રણીઆંમણુ
 દેખાય છે તેમજ મુક્તા ફળના હાર સરખી જેને ડીનારે
 ઘોળા હંસની હાર બેઠેલી છે અને મોટા રેતીવાળા પ્રદેશો
 જેની બન્ને બાજુએ આવી રહેલા છે. એવી નદીઓ જાણે

કોઇ મદ ખીધેલી યુવતીની માફક ડોલતી ડોલતી ચાલી જાય છે વળી અનેક જાતના પુષ્પ તથા ફળોના વૃક્ષો જેમાં ઊગેલાં છે તથા જાત જાતના પશુ પક્ષીઓ જેમાં વસેલાં છે અને પર્વતાના ઝરણોથી વેહેતી મોટી નદીઓ ચાલી રહી છે તથા જળ ભારથી નમી આવેલા વાદળાંઓએ જેના પથ્થરનું ચુંબન કર્યું છે એવા વિંધ્ય ગીરીની તક્ષેટીના વન પ્રદેશો જોઈને મુસાફરોને અત્યાનંદ ઉપજે છે વનના અંત ભાગને લાગી રહેલો દાવાનળ અગ્નિ પવનથી વૃધી પાંખી પર્વતની ગુફામાં તથા વાંસની સુકી ઝાડીમાં ધોંધાટથી ગાજી રહે છે તેમજ તૂણના અંકુરો જેમાં સુકાઈ ગયેલા છે; જેસાવાળા પવનથી સુકા પાંદડાં ઊડી રહ્યાં છે; અને સૂર્યના તાપથી જે માનાં જળસ્થાનો સુકાઈ ગયાં છે એવા ચારે બાજુથી દેખાતા વન પ્રદેશો હુનાળાની મોસમમાં મોહોડું ભય ઉપજાવે છે ખરી ગયેલા પાત્રાવાળા ઝાડ પર બેઠેલું પક્ષીઓનું ટોળું કંઈક સ્વાસ્થ્ય લઈ રહ્યું છે વાંદરોનું ટોળું તાપથી વ્યાકુળ થઈ પર્વતની કુંજમાં આરામ લેવા જાય છે ગાય અને તેના જેવાં ખીબ્બ પ્રાણીઓ પાણીને માટે ચારે દીશાએ ભટકી રહે છે કોઈ સ્થળે જેમાં કોમળ અંકુરો ટુટી આવ્યા છે એવા સ્યામ વર્ણના અને હરીણીના મુખથી ચત્રાવલાં ધાસના ખેતરો અને નવીન પત્રો આવેલાં ઝાંઝેથી વિંધ્ય ગીરી ઉપરના વન પ્રદેશો માણસના ચીતને આનંદ આપે છે વળી કદંબ, નીપ, સર્જ અર્જુન અને કેતકીના વૃક્ષોને હલાવતો તેના પુષ્પની વાસ લઈ સુગંધમય થયેલો અને જળ ખીંદુથી ભરેલાં વાદળાંના સંસર્ગથી સિતળ થયેલો પવન મંદમંદ ગતીએ

વાય છે તેમજ નેત્રને પ્રીય લાગે એવો મનોહર કાન્તિવાળો
મનને આનંદ આપનારો ઠંડા હીમ જેવા પાણીને વરસાવના
રો ચંદ્રમાં રાત્રીની વખતે વન પ્રદેસોમાં ધણોજ રળીઆમણો
દેખાય છે આવા પ્રકારના અનેક જાતના પાહાડ પર્વતોથી
તથા ઝાડપાંન અને યશુ પક્ષીઓથી તેમજ ફળ ફુલ મેવા
બીજેરેના અશખ્ય વૃક્ષોથી આ સંસ્થાનનાં વન પ્રદેશો ધણોજ
શોભાયમાન દેખાય છે.

આવાગમનોત્સવ

નામદાર શ્રી કૃતેસિંહજી માહારાજ સાહેબ હિંદુસ્થાનનો
પ્રવાસ પરીપૂર્ણ રીતે કરી પાછા સ્વરાજ્યમાં પધાર્યા તે
વખતે પ્રજાએ બતાવેલી ખુશાલી.

ઢાહરો.

ધન્ય ધન્ય દીન આજનો, હૈડે હર્ષ અપાર
પ્રેમ ધરી પધારીઆ, સાહારાજ આ વાર.
પૂર્ણ કરી મુસાફરી, મેળવીયું બહુ જ્ઞાન
આર્ય દેશમાં આપને, મળીયું ઝાઝુ માન.

ગીતી.

ધન્ય ગતિ પ્રભુ તાહારી; થઇ આ બારી રાજ્ય પ્રજા સારી
માહા માંગલ્ય સ્વરૂપી; રાજ્ય પિતાને નિરખે નર નારી.

મનહર છંદ.

દેસો દેશ જોયા ફરી; મનમાં ઉમંગ ધરી,
 ઈન્ડીઆની મુસાફરી; પરી પુર્ણ કીધી છે,
 મળ્યા મોહોટા સરદાર; દેશ તણા સુખેદાર,
 કસ્મિરના માહારાજની; મુલાકાત લીધી છે. ૧
 મેળવી અધીક માન; દેશ પરદેશ વિશે,
 સાંણપદ થકી સુખ; ખ્યાત તો ફેલાઇ છે;
 પધારીઆ આપ અત્ર; સાંભળીને વાત તત્ર,
 વન્ય ધન્ય આજ તણો; દીન સુખ દાઇ છે. ૨
 સરીતાનું નિર જેમ; સાગરને મળે તેમ,
 પ્રજા સહ નિરખવા; આપને આતુર છે;
 ચંદ્ર મુખ જોવા થકી; ચક્રોરને શાંતિ થાય,
 તેવો પુરજનોને ઉમંગ ભરપુર છે. ૩

ભુજંગી છંદ

સહુ લોકને હર્ષ હેડે વધાર્યા,
 માહારાજ વળી આજ અત્રે પધાર્યા;
 ખુશાલી ખુશાલી ખુશાલી ઉચારો,
 સહુ આજ માહારાજનો જય પુકારો. ૧
 મળ્યા હેતથી સજ્જનો સર્વ બ્રાતા,
 થઇ પુર્ણ મેળાપથી સુખ સહાતા;
 ખુશાલી તણો નહીં રહો કાંઇ આરો,
 સહુ આજ માહારાજનો જય પુકારો. ૨

સજ સાજ રૂડા અતિસે ઉમંગે,
 મળ્યા સુગ્ર શેઠો વળી એ પ્રસંગે;
 અત્યાનંદનો સો રહ્યો ત્યાં ઉધારો,
 સહુ આજ માહારાજનો જય પુકારો. ૩
 વળી ગાજતે વાજતે મેહુલ આઘ્યા,
 સહ લોકના થોકે પુખ્તે વધાવ્યા;
 વદે આસિષો લોક મુખે હજારો,
 સહુ આજ માહારાજનો જય પુકારો. ૪
 બધા નગમાં એમ વાધી ખુશાલી,
 વળી હોય જાણે અટાણે દીવાળી;
 થયા તોય બંદુકના ખુબ બાહારો,
 સહુ આજ માહારાજનો જય પુકારો. ૫

હરીગીત.

શેરી અટારી પોળ એળે મેદની મોહોટી મળી.
 વળી નિરખવા માહારાજને પ્રેમી પજ પ્રીતે પળી.
 હત્સાહ અદકો આપવો. એવું પ્રજાએ ધારીયું,
 વિધ વીધના સણુગારથી. ઉદોતપુર સણુગારીયું.
 કો ચઢી બેઠા બારીએ, કો જળીએથી નિરખતા.
 કો આટલે ઊભા રહી. મનમાં અતિસેં હરખતા.
 કો નાર મળી બેચાર. બેઠી ગીત મંગળ ગાયછે.
 ગાદી સદા અમર તપો. આસિષ એવી થાયછે;

કો કહે કરજોડી પ્રભુ. માહારાજને અમ્મરકરો,
 કો અરજ કરતા ઇસિને. સહુ કષ્ટ જડમાંથી હરો;
 કો પુણ્ય થાળો કર ગૃહી. આવી ઉભા આગળ ધસી,
 કો પાન ફુલ ગુલાબ અત્તર આપીને થાતા ખુશી.
 આનંદ ઉર ઉભરાય ત્યાં ઉત્સાહમાં બાકી નથી,
 લીધા વધાવી રાજના સિરતાજને પુર પ્રેમથી.

દોહરો.

એમ અધીક શોભા બની હરખ્યા પુરના લોક,
 ફરતા ચોવીસ ગાઉના જોવા આવ્યા લોક.
 બલે પધાર્યા મહિપતી હર્ષ થયો આ વાર,
 હતેસિંહ માહારાજનો જોલો જય જય કાર.

હરીગીત.

હે વિશ્વપાલક ઇસ તુજ પદ સિપ નામીને કહું,
 શ્રી હતેસિંહ માહારાજની વળી જન્મજો વૃદ્ધી બહુ.
 તે માટ જગત કૃપાળ કિર્તી પુણ્ય છાપે છાપજો,
 માહારાજ હતેસિંહને દિન દિન વધુ સુખ આપજો.
 વિવેક વિદ્યાવંતને ગંભીર છે સાંણી વળી,
 વદને વદે સુભ વાંણી તે પણુ સરસ અક્ષયથી મળી.
 ફરી મેહેર વિધનિધ પેર સર્વે દેસીના મન કાપજો,
 માહારાજ હતેસિંહને દિનદીન વધુ સુખ આપજો.
 ફરી કુસળ સર્વે કાર્યમાંય યસ વિશ્વ માંહે વધારજો,

જે હોય વેરી એમના તે દુષ્ટને સંહારજો.
 આપી મતી સુખ વંસજીદી કદ સમજા કાપજો,
 માહારાજ દુતેસિંહને દિન દિન વધુ સુખ આપજો.
 સુપુત્રને અતિ સુખ આપી હૃદય રોજો ઠાર તું,
 બલી માતથી ભરપુર ભરજો રીધીનેા બંડાર તું.
 હંમેશ કલેશ હઠાવીને શત્રુ અતિ સંતાપજો.
 માહારાજ દુતેસિંહને દિન દિન વધુ સુખ આપજો.

ત્રોટક છંદ

જો: જનપાળ કૃપાળ હયાળ વિજ્ઞાળ રહી કિર્તી વખણાઇ,
 સાર અસાર વીચાર વડે સુખ ખ્યાત સદા જગ માંહે જણાઇ.
 બાપકી આપની લેખી લખું પણ લેખણથી એ લખી ન શકાઇ,
 નામ થયું નવ ખંડ વિશે રહી કીરતી વાસ યોપાસ ફેલાઇ.
 જર્મ તણો અવતાર ધરી દરી સર્વની સાથ સદાએ બલાઇ,
 સર્વ ગણો પરિપુર્ણ કહુ કરી સર્જનમાં સજનાઇ સવાઇ.

હર્ષોદગાર

નામદાર માહારાજલ શ્રી દુતેસિંહજી માહારાજ સાહેબ
 તખ્તનસિન થયા તે વખતનો માંગલ્ય બનાવ તથા પ્રભએ
 પામેલો ઉત્સાહ.

શીખીરીજી ૭૬.

પ્રભ પાળો પ્રિતે, નિત સમ દમામી નિયમને,
 વિસારી માયાને પ્રભુ. પ્રભુ રટે સૌ નિજ મને.
 સરિતા સીંધુમાં જ્યમ મળી, જવા આતુર બને,
 દવા સાંતિ બઝી લયમ ઝટ પ્રવેસો જન મને.

ઢાહરો.

વિશ્વવિદાન વિશ્વ્યાત હો, પર્મ ધર્મ ધરનાર.
 પ્રોત્ત પુન્યસાળી સદા, જગમાં જય કરનાર.

જુજંગી ૭૬

વધ્યો આજ આનંદ ઉરે હમારે,
 બ્રહ્મ તેજ વાધ્યું માહારાજ દારે.
 હૃયો હેમનો સુર્ય ને શોભ આજે,
 બલા પાટવી પાટગાદી બિરાજે.
 વધાઈ સુણી લોક આનંદ પામે.
 મોતી તોરણો બાંધીઆ ઠામઠામે.
 પુર્યા સાથીઆ સેહેરમાં દારદારે,
 ખુશાલી ખુશાલી ખુશાલી ગિયારે.
 ફરે સેહેરમાં લોકના થોક મોહોટા,
 સજ વસ્ત્ર અંગે ધરી પુષ્પ ગોટા.
 બણો પ્રેમ આનંદ ઉત્સાહ જાણે,
 દિવાળી તણો દીન આજે પ્રમાણે.

કચેરી બરાબ ધણા ડાઠ સાથે,
 થયો રાજ્યાભિસેક બહુ રીત ભાતે.
 પોલિટીકલેજન્ટ સાહેબે આવી,
 વંચાઈ ધણા હેતે વાંચી સુંજાવી.
 કાબા બાપણો આપતાં એજ ઠાંમે,
 સુણીને સહુ લોક આનંદ પામે.
 કરે માંન ગુણી તાન તબલા બગ્ગવી,
 સરોદા સીતારે સભાને રીઝાવી.
 ગળે વેદ ઉચ્ચાર વિદ્વાંન દેવા,
 બાળે માત્ર પુરાણને બ્રહ્મ દેવા.
 સુગા દરે બંદુક ફેરા બડાકા,
 બહુ તોપના બાહાર છુટયા બડાકા.
 ઉડે વાવટા લાલ લીલા બેરંગી,
 ઘોડે ચાર દોડે બનીને ઉમંગી.
 રથાં ગરગડી દુંદભી નાદખાસા.
 સહુ લોક આવી જીવે છે તમાસા.
 થઈ રોસની રાતરે રાજ્યમેહેલે,
 ધણા કુંમરો ટાંગીઆં માળપેહેલે.
 રોપ્યા સ્થંભ કદળી તણ્યા હાર હારે,
 રચી દીપ માળા રૂડી એજ વારે.
 થઈ રાતરે ખુબ આતસ બાજી,
 નિહાળી નિહાળી સહુ થાય રાજી.
 દીધાં પાંતને પુખ્ત ગોટા સવાઈ.
 રહી રાજ્ય નિતી સભામાં છવાઈ.

મનહર છંદ

આંતરી વિસાળ જગ ખેટક બનાવી બાગ,
અતિ સુશોભીત તેથી મન હરખાય છે.
ચાંદનીમાં ચંદ્ર જેમ પુષ્પમાં સુગંધ તેમ,
મિટીંગ વિસે સજન મય સુખ દાઇ છે.
આતમ્યાજ્ઞના બાઇ ખેલની જીવે નવાઇ,
સરર સરર બાંણુ છીંછી છીકાકાર છે.
ફરર ફરર ફટ ફાટે ધણા ફટાકાઓ,
નજરે નિહાળો ખુબી જોવા તણી બાહાર છે.

પ્રજાને કેટલો હર્ષ છે.

હાહરો.

નિરધન પાંમે ધન ને વંજા પાંમે પુત્ર,
આંધાને આંખો મળે પાંમરને હર સુત.
રત જડે કો રંકને મીત્ર મળે કો ખાસ,
માન મળે કો મહિપતી આપે ગામ ગરાસ.
અમીતની સરીતા વહે કંચન વરસે મેહ,
હર્ષ અધિક એથી ગણું. એમાં નહીં સંદેહ.

પ્રજ્ઞને કેવું સુખ મળસે.

મનહર છંદ

વિક્રમને ભોજ તણા રાજ્યમાં પ્રજ્ઞને સુખ,
તેવું સુખ હાવે પછી પ્રજ્ઞ સહુ પાંમસે.
ધરીને અપાર પ્યાર ખુબ સમજીને સાર,
સુણીને પોકાર વાહાર વેદનાઓ વાંમસે.
કરણુ સમાન દાના દાતાર બેનીને પોતે,
રાજ્યની પ્રજ્ઞને વિત ધણું ભરી આપસે.
કુબેરની રીઘસીઘ સેહેજમાં વસાવી દધ,
અક્ષય ભંડાર ભરી કર્કસહુ દાપસે.

હરીગીત.

ડુંગર તણા રસ્તે જતાં આગળ બહુ હરકત પડે,
લુચ્ચા લખાડી ચોર ચાડીખોર જંગલમાં નડે.
તે સર્વને દધ ત્રાસ ફેડયા વાસ દુઃખ બહુ કાપીઆં,
વળી દંડ દીધા દુષ્ટને સડીને અભય પદ આપીઆં.
બહુ બિકટ વન રસ્તા હના તે. ખોદી કીધા પાંસરા,
હરકત પડે નહીં કોઇને જન જાય સીધા સાંસરા.
ચોપાસ કરી તૂપાસ. બંદોબસ્ત. બહુ બહુ જાતના,
જન કાજ સુખના સાજ કીધા રાજમાં ભલી ભાતના.
ઉદ્યોગ વધીયો અધિકને. વ્યાપાર દીન દીન વાધીઓ,
સુસંપ સધળામાં થયો બહુ ધર્મ રસ્તો સાધીઓ.

મનહર છંદ

પર ઉપકાર પર સદા ચીત્ત જાય જોતું,
 પુન્ય પર પ્રિત ધરે સરે અથ માંગીઆં.
 આવે કોષ દારતેને દીન ગણી દાન આપે,
 જાણે માહા બ્રહ્મ રૂપ જગતમાં જાગીઆ.
 દીન પ્રતી દીન સસી સોઝેકળા પુણ્ય પાંમે,
 તેવી રીતે ખ્યાતપાંમી જશ રૂડો જામજો.
 વૃજલાલ કહે એવા પામરને પાળનાર,
 રાજ્ય શીરતાજ મહારાજ સુખ પામજો.

હરીગીત

હું માયુ ઇશ્વર પાસ પુરો આસ વિનતિ ઉરધરો,
 શ્રી કૃ-તેસિંહ માહારાજની દીન દીન તમે રક્ષાકરો,
 નવનિધ વૈભવ આપજો સુખ વિવિધ આ સંસારનું,
 વળી ભોગવો ભલી ભાત દીન ને રાત સર્વ પ્રકારનું.
 પુરુષાર્થ ચારે સાધી આધી આધી આદીક ટાળીને,
 પુરણ થયા પ્રખ્યાત નિયમો સુખદ સારા પાળીને,
 બહુ લોક સુખ વૃદ્ધી તણા બી વાવી સુખ ફલ વેડીઆં,
 સુસંપ તર વૃદ્ધી થવા જળ અચળ અનુપ મરેડીઆં.
 ઉપાય સુખ કેરા થવા ઉત્સાહ મનમાં આણીને,
 નિતિ નિયમ બહુ પાળીઆ, દુખ ટાળીઆ જીવ જાણીને.

માહારાજ સાહેબનો કેવો વિચાર છે.

મનહર છંદ

વિધાનો વધારો કરી; સુધારો સજ્જવું વળી.
 રૈયત રીઝાવું રૂડા હુન્નર હુન્નર થી.
 કારીગરી વધે એવી. કેળવણી ખુબ કરે,
 ખેતીવાડી સુધારાના ખાતા ખોલું પ્યારથી.
 અગ્નિ ભય દુર કરે; ઠામઠામ નળ ધરે,
 મળે ધરોધર વારી. ઇન્જીન આધારથી.
 ભુખમરાતણું દુઃખ દુર કરે દેખતામાં,
 સુખ કેરા સાજ ધરે, વિચારે વિચારથી.
 ધર્મસાળા રૂડી રચી કણુના કોઠાર ભરે,
 વણા નિરાધાર પ્રાણી તૃપ્ત થાય અહારથી.
 રાજ્યમાં ન્યાસ કરી બંદોબસ્ત કરે ફરી,
 સુખે સુખે પ્રજા સઉ ઉધાડે કમાડથી.

હરીગીત

છે અમી દ્રષ્ટી આપની તો, મેઘ વૃષ્ટી બહુ કરે,
 છે અમી દ્રષ્ટી આપની દુષ્કાળ પણ પાછો ફરે.
 છે અમી દ્રષ્ટી આપની તો ધરા રસકસ આલસે,
 છે અમી દ્રષ્ટી આપની ફળ ફુલ વૃક્ષો ફાલસે.
 છે અમી દ્રષ્ટી આપની વ્યાપાર દીનદીન જામસે,
 છે અમી દ્રષ્ટી આપની તો રંક જન ધન પામસે.

શાફુલવિકિરિત.

દાતા દેવ દયાળ દક્ષ દિલથા, દેવા અવિચળ ગતી,
માહારાજ શ્રી કૃતેસિંહજીને, આપો સદા રૂડી મતી.
પામે વૈભવ પુત્રમાંન મહિમા, પાળો પ્રજા પ્રેમજ ધરી,
જીવો નૃપતિ અચળ જગતમાં, વૈરી વૃથાને કરી.

હરીગીત

ધન ધન્ય જગકર્તા પ્રભુ, મન આસ તાહરી હું 'ધરં',
હરનિસ લીલા દાખવો ત્રિનયે કરીને આદરં,
બહુ વીર આપો વીરને સંહારી નાખીને અરી,
શ્રી કૃતેસિંહ માહારાજને રાખો અવિચળ શ્રી હરી.
કુડ કપટનો કરી ચપટ ચુરો ત્રીગુણતા ધરી નહીં મણા,
સુભ શાણપદ દિલમાં ધરી મુખ વિમલ યસ વાંણી તણા.
પામર જનોના તાપ ટાળી નેક નિતિ આદરી,
શ્રી કૃતેસિંહ માહારાજને રાખો અવિચળ શ્રી હરી.
સુભ કામ કરતા નામ ધારી હામ રાખી ઉર પરે,
હરતા દીનોના દુઃખ જાણી ખંત આણી ખુબ ખરે.
ધરતા દીનો પ્રતીદીન પ્રીતી શ્રેષ્ઠ રીતી ઉરધરી,
શ્રી કૃતેસિંહ માહારાજને રાખો અવિચળ શ્રી હરી.
હસ્ત વદન મુખ કમળ સરખું દીન મણી દીપી રહયો,
અવતાર દેવાંશી તણો આ જગતમાં ધારણ થયો.
જેથી યુગો યુગ અચળ કિર્તી જગતમાં રહે વિસ્તરી,
શ્રી કૃતેસિંહ માહારાજને રાખો અવિચળ શ્રી હરી.

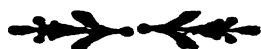
દોહરો.

ધન્ય દીવસ છે આજનો, ધન્ય વડી પલવાર,
 માહારાજ પાટે ચઢ્યા, હૈયે હર્ષ અપાર.
 રાજ કાજમાં પુરછો, છો સતવાદિ આપ.
 સત્ય ધર્મ સત રીતથી, દો ઇનસાફિ સાફ.

ભુજગીછંદ

પ્રજ્ઞનો પુરો પાંમવા પ્યાર પોતે,
 થયો સ્નેહ માહારાજને ઊર જયોતે.
 કળા કેળવી સઘ કીધો સુંધારો,
 માહારાજના રાજનો જય પુકારો.
 બની ઓશીસો ઓપતી ઠાંમ ઠાંમે,
 બનાવી બહુ બેઠકો એજ કામે.
 નહી રાખીઓ કાંઈ બાકી ઉધારો,
 માહારાજના રાજનો જય પુકારો.
 દવાખાંતુ દીસે બહુ દર્દી કાળે,
 મળે ઓપધોને રહે રોગ માળે,
 સદા આપિસો લોક મુખે ઉચારો.
 માહારાજના રાજનો જય પુકારો,
 વડી સ્કુલ બાંધી સુવિધાને કાળે.
 બહુ સુધર્યા જંગલી લોક આળે,
 લઈ દાંન વિદ્યા તણું એજ ધારો.
 મારાજના રાજનો જય પુકારો.

તળાવો કુવા વાવને બાંધકાંમો,
 સહુ લોકને ત્યાં મળે છે વિસામો.
 ચતો નિત્ય નિત્યે ધણે ત્યાં સુધારો,
 માહારાજના રાજનો જય પુકારો.
 મળે સાંજરે છોકરા સર્વ આહીં,
 સહુ જય કસરત શાળાની માહીં,
 રમે અંગ વાંકાં મરોડીને યારો.
 માહારાજના રાજનો જય પુકારો,
 બણે બાળ શાળાની મધ્યેજ બાળા.
 શિખે ભર્તનું કાંમ, ઉદ્યોગવાળા,
 પુરો લાભ લે લોક તેનો હજારો.
 માહારાજના રાજનો જય પુકારો,
 પ્રજાને નહીં ધાસતી કે પમાડે.
 સુખે લોક સુવે ઉધાટે કમાડે,
 નહીં પુરમાં ચોર ચાડી ચખારો,
 માહારાજના રાજનો જય પુકારો.
 સુ લોકોપયોગી ધણું કામ કીધાં,
 ગણી દીનને મારીના દાન દીધાં.
 વધ્યા રાજમાં રોજગારો હજારો,
 માહારાજના રાજનો જય પુકારો.

ઉદ્દેપુર વર્ણન.

હાહરો.

ઉદ્દેપુર સોણાંમણું. ઓર નદીને તીર,
વરણ અરાઢે ત્યાં વસે, પાણી નિરમળ નિર.

મનહરછંદ

આજ કાલ રાજ, ઉદ્દેપુર તણું સુધરેલું,
અન્ય દેશી રાજ્ય તણી, રીતથી સવાઇ છે.
લોક હિત કાર્ય કાજ, મેહેરમેં સુધારો થાય,
વિવાનો વધારો થાય, મોહોટી એ નવાઇ છે.
કદીએ ન કલેશ લવલેશ, દેશ દેખું નહી,
પેખુ સહુ મેહેર માંહી, લોકને ઉમંગમાં.
ખાન પાંન દાંન ગાંનતાંન, બલી બાત થાય,
ખની ગુલતાંત, દીન કાઢે રાગ રંગમાં.
ખંગલા ખજર ખાગ, આંતરી વીશાળ બગ.
સડક શોભાયમાન, ફરે લોક લેહેરથી.
આ બધું થવાનું હાલ, વહે વેણુ વજ્રલાલ,
ખર કહું કારણ, મહારાજ તણી મેહેરથી.

ચાલે લાવણી

ધન ધન ઉદેપુરી, શેહરની સોભાસારી,
 વિસ્કર્માએ રચ્યુ, કામ ભપકાથી ભારી.
 માહાકાળી હનુમાન, રામજી મંદીર જાણો,
 જગનાથ માહાદેવ, પંઢરીનાથ પ્રમાણો.
 છ મોહોડું બજાર, પાર શું તેહનો લઈએ,
 ગાંધી વોહોરા હાટ, વળી સુખડીઆ કહીએ.
 કાપડીઆ દુકાન, અને તેલી તંબોળી,
 કંસારા ધાકડા, માંહે બેઠા પંચોળી.
 મેવાનાં શુંઢગ, હદ થઈ હલવો દેખી,
 રે આ લીલી દ્રાક્ષ, બીજોરાં દાડમ મળી.
 કેળાં કમરખ બોર, બપૈયા ને નારંગી.
 સીતાફળ જમરખ, ફણસ દીસે બહુ જંગી.
 ભાત ભાતનાં સાક, ઘણાં વેચાએ સોંધા.
 મળે બટાટા બેસ, ગીલોડાં પડે ન મોંધા.
 શહેર વચ્ચેછે સડક, ભડક બહુ નજરે ન્યાળી,
 ફાનસ હારો હાર, ઘણી સોભે રહીઆંગી.
 સોપાણી છંટાવ, પગે છબ્બખીઆં બોલે,
 ઠંઠી ચાલે લેહેર. લોક હરખાતા ટાલે.
 ચોટ્ટી દીસે ઘણી, ગામમાં ફરતી ફેરા,
 હોદેદારો તણા, જુવો આ તાણ્યા ટેરા.
 પલટન પેહેરેગીર, ઘણા પોલીસ ફેરેછે,
 તોપં જ તલવાર વળી બંધુક ધરે છે.

મું ઘોડે અસ્વાર, ધણા રૂપાળા ભાસે,
 પેહેરી રાતો રૂસ, અંગ મરડીને નાહાસે.
 માહારાજનો મેહેલ, સરસ છે સોભા જેની,
 ઈંદ્ર ભુવનથી અધિક, ઉપમાં અરપું તેની.
 શિખર સોના તણા, ધણું ચળકાટ કરે છે,
 મુરજ તુલ્યે તેજ, સેહેજમાં મન હરે છે.
 મીનાકારી કામ, જડોત્રે જડીયાં દેવા,
 આરશ તકતા જડયા, વળી તે જેવા જેવા.
 છબ્બં ઝરખા ગોખ, અટારી માળપરે છે,
 મું મોહોટો આ મેહેલ, ખગોળે વાત કરે છે.
 દસ દરવાજા જડયા, અડયા દરવાજા દીસે છે,
 મું પથ્થરનું કામ કર્યું, આ કોટ વીસે છે.
 ઘેલવાટનો ખાગ, વળી છે જેવા જેવા,
 દીલ ધણું હરખાય, જેઘને ઝાળે મેવો.

છોટાઉદેપુર જનારા મુસાફરોને ખાસ
 લલામણુ.

દાહરો

સ્ટેશન બોડેલી તણું, આવે છેલ્લું સવ,
 ત્યાં આગળ પુરણ થઇ, ગાયકવાડી હદ.
 ટાંગા ભાડાના મળે, ખેશી જીવો શેઠ.
 સીધી સડકે પરવરો, ઉદેપુરમાં ઠેઠ.
 થાણા દરબારી જીવો, વચમાં આવે જ્યાંય,
 વીસાંમો લેજો તહીં, સરસ સવડ છે ત્યાંય.

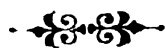
હરીગીત

અહીં નામ ટોકળીઆ તણું; થાણું પ્રથમ વખાણાયછે,
 સાહેર તણું નાકું અહીં; સહુ માલ ત્યાં નંધાય છે.
 નાકે જઈને માલનો, હેવાલ રૂડો ચાલજો,
 નંધાવજો ત્યાં ખાસ લઈને, પાસ આગળ ચાલજો.
 સાંધા જતાં જખુગામનું, થાણું સરસ સૌકો કહે,
 ફારેસ્ટ પોલીસ કોર્ટ, રેવન્યું અમલદારો રહે.
 આવે નદી વચમાં ઘણી, તે સડક જેવી જાણુસો,
 હરકત પડે નહીં કોઈને, ચિંતા ન મનમાં આણુસો.
 જાણી જેતપુર થાણું કહું, તે આવશે આ વાટમાં,
 દરખારથી બંધાવીયું, રૂડા રચીને ઘાટમાં.
 વળી દવાખાનું દર્દિનું, દરખારથી રાખ્યું અહીં,
 ઔશદ મળે સૌને સરસ, લેજો દવા ત્યાં તો જઈ.
 ત્યાં સહેજ વિચારાંતિ લઈ, બહુ ધીરજ મનમાં લાવજો,
 પછી પંથ પળજો પ્રેમથી, સુખ તેજ ગઢમાં આવજો.
 જોજો ખુબી ત્યાં સડકની, સહુ ગાંમ હેઠાંણે વસે,
 ઇચ્છા કરોજો જળ તણી, તો તુરત આણી ચાલસે.
 આગળ જતાં વળી આવસે, સુખ બાગરાજીજી તણો,
 જોજો જરૂર ત્યાં તો જઈ, ફળ ફુલથી સોભે ઘણો.
 મેલવાંટનો એ બંગલો, ને બાગ પણ એ નામથી,
 એ માછલ માપે માખીયું, છેડું ઉદેપુર ગામથી
 એ સડક ત્યાં ભેગી મળે, પણ સડક સીધે ચાલજો,
 જોજો રીસાલા લેન સાથે, જેલને નિહાળજો.

પછી નગ માંહે પેસતા, સાહેર તણે ચારે જાગે,
 કદી નવિન કાપડ હાથે તો, પેટી પટારાં ખોલજી.
 સોધી સરસ મુકાંમ ત્યાં, જઈ રાતવાસો ગાળજી,
 ઉડી પ્રભાતે જરૂર જઈ, દરબાર ગઢ નિહાળજી.
 મું કોટ ફરતો આવીયો, પરમાંણુથી પથ્થર જડા.
 ઉડે ફરતો વાવડો, દરવાંન દરવાજે અડયા.
 વખણાય ગાડી ઘોડા અહીંના, અન્ય દેશી રાજ્યથી,
 બહુ મદ બર્યા મસ્તિ કરે, સોભે સુનેરી આજથી.
 વળી ડ્રેસ સજીથી સરસછે, હથ હાંકનારાઓ તણા,
 જડી શીત સુનેરી સરસ, ચોપાસથી સોભે ઘણા.
 વળી રાજગાદી અસલ, મોહનગામ હુંગરની મહીં,
 બહુ સરસ કિલ્લો બાંધીયો, જોજો જરૂર ત્યાંતો જઈ.
 ઉત્સાહ મનમાં આણીને, પછી સેહેરમાં મુખે ફરો,
 વળી રાજના શિરતાજ, શ્રીમાહારાજનાં દરશન કરો.

ઘેલવાટના બાગ વીશે.

મનહરછંદ.

મુંદીર સોબાયમાંન, મું સોભે સરસ બાગ,
 જોવાનો જણાય લાગ, લેહેર લતા ચાલતી;
 જામ જુમ મોગરો ને કેવડો અપાર સાર.

- અંખો અંખેલી ગુલાબ, ખીલી મધુ માલતી ૧
 કમલ કુસુમ કુલ, પારી જાતક અમુલ,
 કાકમને દ્રાક્ષ તણા, રોપ અતિ ઓપતા;
 કદંબને અંબપર, કોયલ કરે કલોત્ર,
 મયુર મધુર મુખે, મૃદુવંત બોલતા. ૨
 સડક બનાવી સાર, કુંડા કેરી કાઢી હાર,
 ક્યારા માંહી પુષ્પ રોપ, રોપેલા અપાર છે;
 સંતરાં નારંગી વળી, સફરજંદ સીતાફળ,
 ફણુસ બપૈયા બોર, કેરી ગુલેનાર છે. ૩
 મંડપ બનાવી દીધો, બંગલો ચણાવી કીધો,
 ઝુમર ઝકીત ઘણા, ગોળાઓ જણાય છે;
 ચીમનીઓ ખુબ, રોશનાઈમાં રમુજદાર,
 હારે હારે ગ્યાસ કેરી, લાઈટ બહુ થાય છે. ૪

માણુકાના બાગ વિશે.

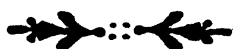

દીડી.

પ્રીતિ પ્રેમવંત દીસતો આ બાગ,
 વિવિધ પુષ્પ ઝાડ સોબીતા અથાગ.
 સ્ત્રીતળ મંદમંદ પવન સરસ વાય,
 પ્રિય દીલ માહાર હૃદયમાં ભરાય.
 કરણ કેતકીને, કેવડો રૂપાળો;
 જરૂર જુદા ઝાડને તમે નિહાળો.

કદંબ વૃક્ષ થડે કેતકી વિટાઇ;
 મંડપ મોગરેથી સુ રહયો છવાઇ.
 કસુમ વેલ લતા, બુલતી રૂપાળી;
 અધિક પ્રેમે પાણી પાય છે આ માળી,
 સરસ સોભતી સુગંધવંત ડાળી;
 જરૂર જુગ્તીથી, બુકાવી વાંકી વાળી.
 ઝરણુ નિરમળું તળાવ નિર સ્વચ્છ;
 વસે રંગ રંગના અનેક મચ્છ.
 ખીલ્યાં કમળ તણાં પુષ્પ સું અપાર;
 કરે ભૂમર ભોગી પ્રેમથી ગુંજાર.

એતી તથા જંગલની પેદાશ.

દોહરો.

મગ મઠ ચોળા બાજરી, બાંટી મોર કપાસ,
 તલ તુવરને બાવટો, ચણા દીવેલી ખાસ.
 અડદ જરને કોદરા, ડાંગર જુદી જાત,
 વાલ મકાઈને બહુફળી, પાકે છે ભલી ભાત.
 સાગ સિસમને સેગવા, સદ્દી બાવળ ખેર.
 કાંટી સેવણુ તણુછને, ખીચો કલમ એપેર.

માંમણુ ધાવડ વાંસડા, હળદરવો છે સાર,
 ડીંબરવા સોપારીઆ, કાકડ અપરંમપાર.
 મધ મીણુ કાથો રોયડો, નર ગુંદી નિરધાર,
 કાળી ઘોળી મુસળી, ચારોળી રસદાર.
 સાબરસીંગાં કચકડાં, અભરખ લોટું ખાંણુ,
 આરસ પથ્થર ઉજળા, નિકળતા જગજગણુ.
 ખેર શાલને આંમળા, ગુંદર પીપળ લાખ.
 કડા છાલને ગોખર, પીજ પાપડા સાખ.
 ડીંબરવી આસીતરા, ખાખર કેરાં પાંત,
 વેહેપારી વોહોરે ઘણું, આપી અદકું ધ્યાંત.
 વાઘ વરને રીંછડાં, શ્યાળ હરણુને રોઝ,
 ચીત્તા ફાલુ સાખરાં, વાંદરની છે ડોજ.

દરબારી ખાતા વિશે.

હાહરો.

ન્યાયાધિશની કોર્ટમાં, મળે ન્યાય તમામ,
 રેવન્યું ખાતે રહે, જમાંબંદીનું કામ.
 પોલીસ ખાતું પ્રેમથી, સુલેહ રાખતા ખાસ,
 જંગલ ખાતું જળવે. જંગલની પેદાસ.
 ઉપજ આવે જેટલી, જય તિજેરી માંલ.

રેકર્ડમાં સહુ રાજ્યના, દ્વિતર રહેતાં ત્યાંય.
 માહારાજનું ખાંનગી, ખાતું કહીએ જોહ,
 સેક્રેટરી સહુ સાચવે, એમાં નહીં સંદેહ.
 ઓવરસ્યર ખાતું કરે, સર્વ રીપેરીંગ કામઃ
 સુધરાધમાં સોપીયો, સેહર સુધારો તમામ.
 જમીન માપણી જઇ કરે સંકુ સાંકલ વાન.
 જેલર જેલ તપાસતા, કેદીના કફતાંન.

મનહર.

દીવાનની કચેરી ને, હજુર ઓશીસ ધારો,
 ખાહાલી ફેરફારી તણા, હુકમો ત્યાં થાયછે.
 અન્ય કોર્ટ તણા, ઇનસાફતી નારાજ થઇ.
 કેસની નકલો લઇ, અપિલ સુણાય છે,
 અર્જ સુણે ધ્યાન ધરી, કેસને તપાસે ફરી,
 ખરેખર તત્વ ખોળી, ન્યાય તો અપાય છે.

રાજ્યના મુખ્ય પ્રગણાં.

હાહરો.

જલુ ગામને તેજ ગઢ, કવાંટ ત્રીજુ ધાર,
 કરાલી વાસણ રાજ્યના, મુખ્ય પરગણાં ચાર.

કવાંટ પ્રગણે આવીયું, હાંફ મોગરા ગાંમ,
 હાંફેશ્વર માહદેવનું, મોહોટું ત્યાં છે ધાંમ.
 પરકંબ વાસી ધણા, આવે છે વલી જ્યાંય,
 સદાજીત સહિને મળે, રાજ્ય તરફથી ત્યાંય.
 નિરમળ વહેતી નર્મદા, દુઃખ ભંજન કહેવાય,
 દરસન કરવા કારણે, યાત્રાળુ ત્યાં જાય.

હરીગીત.

દસરાતણા તેહેવાર, મોહોટો ક્ષત્રીના કહેવાય છે,
 તલવાર સમડી અશ્વ પુજન, તે દીને અહીં થાય છે.
 દરબાર દસરાનો ભરી, ઓવારણી લેવાય છે.
 આવે પટેલ સહુ રાજ્યના, શિરપાવ ત્યાં વેહેંચાય છે.
 ચઢતી સવારી સાંજરે, હનુમાન ડેરે જાય છે,
 ઉટે કસુંબા રોઢીઆતે, અન્ય જનને પાય છે.
 વળતાં સવારી નગ્નમાં, સહુની સલાંમી થાય છે,
 પ્રેમે નિહાળી પુરને, પછી રાજ્ય મેહેલેજાય છે.

મુખ્ય સવારી.

દાહરો.

દસરા ધન તેરસ અને, કાળી ચૌદસ વાંચ,
 દીવાળી હોળી મળી, મુખ્ય સવારી પાંચ,

સ્રીઓને ગાવા સારૂ.

ગરબો.

અસાડે આનંદકારીરે અમથી અળગા સું રહો છો (એ રાગ)

ઉદ્દેપુર પતિ માહારાજરે, ગુણુ તેના ગાધએ પ્રીતે,
રવી વંસ સદા સુખ કારીરે, વરણુવીએ બહુ બહુ રીતે.
કૃતેસિંહ છબી બહુ સારીરે, સરસ સ્વભાવે સાણાછો,
દાતા વિક્રમના જોવારે, દેવ સમોવડ દાનાઓ.
કરુણા વૃત્તિ વખણાધરે, કિરતી ચોપાસે જાંભી.
સનમાન મળ્યું બહુ સારૂરે, સુખ ખ્યાતો વૃધી પામી,
આનંદ આતિ ઉર ધારીરે, દીલમાં જાણે દીવાળી,
સહુ સુખમાં દીન નિરગમતારે, માહારાજનું મુખ
ન્યાળી.

સાખી.

મુલક મુલકમાં વિચરી, બહુ બહુ પામ્યાં માન,
રીતી નિતી જોધને, ખુબ થયા ગુણુવાંન.

ચાલ.

વિધવાંન વડા વિવેકીરે, રાજનિતીમાં પુરાછો,
રૈયત સુખ સાધન કેરાંરે, રક્ષણ કરવા સુરાછો.
ગુણુવાન ગણુ ગુણુવંતારે, સદ્ ગુણુનો સ્વિકાર કર્યો,

છો ધર્મ ધુરંધર ધારીરે, કિરતીનો કોઠાર ભર્યો.
 ધનસાદ સમે આદરતારે, ધર્મ તણી વૃત્તી ધારી,
 પરદુઃખ બંજન મહારાજરે રાજ્યનિતિની બલીહારી
 મળસે સુખ મોટું એથીરે, પ્રગટ થસે કુળનો દીવો,
 સૌજન આશિયો આપેરે, કોડ વરસ જુગમાં જીવો,

સાખી

ચતુર શિરોમણી સર્વદા, મહિપતી મોહોટારાજ,
 ઉપમાં અરપું આપને, દિનમણીની માહારાજ.

ચાલ

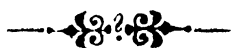
નવરાત્રવિશે નવચંડીરે, રક્ષા કરજો રાજને,
 દુરગેશ્વર દુઃખડાં કાપેરે, સુખદો ગુલાબ કુવર ખાને.
 તમો સમજ કુંવરખા રાણીરે, ગુણુ નિરમળ ગંગાજેવા,
 શિયળવૃત સાધવી સાચારે, નિત્ય કરો પતિની સેવા.
 કરો દાંન દયા દીલ બાવેરે, ભગિત ઇશ્વરની રહેવા,
 જાણે જુગતંખા પ્રગટયારે, કૃણીયુગમાં દરસન દેવા.
 યસ જાણો જગમાં મોહોટારે, એવું મન પોતે ધારો,
 હસ્તુ સુખ હરદમ જેતુરે, પ્રેમ મગન પ્રિતે પાજો.

ગરબો

અંખાને બહુચરા બેરે બેનડીઓ એ (રાગ)

હસરા તણો દીન આનંદ કારી, મેજો ભર્યો ઉદેપુરમાં ભારી.

જેવા તણી બધી હારી, સધયર ચાલોનીરે.
 વાટમાં હાટના ઠાઠ મચાવ્યા, દેશ વિદેશના વેહેપારી આવ્યા,
 માલ વિલાયતી લાવ્યા, સધયર ચાલોનીરે.
 દિનખાખ મશરૂ ને સાડી ખેરંગી, ખંડ બનારશી દીસતા જંગી,
 પેહેરસે નાર ઉમંગી, સધયર ચાલોનીરે.
 ગવન ગુલાબના ફુલની વાડી, રેસમી કોરની સુરતી સાડી,
 રંગે દીસે રઢીઆળી, સધયર ચાલોનીરે.
 ચાકસીઓ ચઢાટનારે આવ્યા, સોના રૂપા કેરા દાગીના લાવ્યા,
 લોકોનાં મન લલચાવ્યા, સધયર ચાલોનીરે.
 ગાપ ગળુખંધ ધુધરી સારી, કંગની ગોફણી ધુધરીઆળી.
 મોતીનો ખાંધેલી વાળી, સધયર ચાલોનીરે.
 તેલી તંબોળીને કંસારા કહાવે, લાંબા પીતળ કેરાં વાસણુ લાવે,
 વેચે છે સોંધે ભાવે, સધયર ચાલોનીરે.
 સ્વારી ચઢે માહારાજની સાંજે, કનક અંખાડીમાં મહીપતી ઢાંજે,
 ગરમડ દુદભી વાંજે, સધયર ચાલોનીરે.

કન્યાશાળામાં છોકરીઓને ગાવા સારૂ
 ગરબી.

રાગ--(સીતાજીના કાગળનો)

ધન્ય ધન્ય દીવસખેહેની આજનો,
 વાધ્યો હર્ષ અતિ ધણો ઉર, દીપે ઉદેપુર, જીવે કૃતેસિંહજી.

રૂઢું રાજ્ય અમર જગમાં તપો,
 એવી મેહેર કરો જુગદીશ, નમાવીએ શીશ, જીવો ફતેસિંહજી.
 આજે અખંડિત અધિપતી રાજના,
 માહારાજ રહો સિરતાજ, અચળ કરો રાજ, જીવો ફતેસિંહજી.
 રવી વંશમાં દિનમણી દીપીયા,
 રૂઢું ચહુઆંજી કુળ ગુણવાંન, મલે બહુ માન, જીવો ફતેસિંહજી.
 જેના જાહેર જસ જગમાં ધણા,
 વળી કિર્તિની છાપ છપાય, ગુણીજન ગાય, જીવો ફતેસિંહજી.
 રૂડી રાજ્યનિતી રીતી પાળતા,
 પૂરા વિદ્વતામાં વિદ્વાંન, ચતુર ગુણ જાણુ, જીવો ફતેસિંહજી.
 જેનો ન્યાય અદલ અતી ઓપતો,
 મળે સાફરીને ધનસાફ, ધરી દીલ આપ, જીવો ફતેસિંહજી.
 વિદ્યા હુન્નર હોતે વધારવા,
 વડી હોંસ ધરો માહારાજ, કરો સુભકાજ, જીવો ફતેસિંહજી.
 નિજ કુટુંબ સદા સુખમાં વસો,
 નહીં લેશ ધરે દીલ દેસ, કદીએ નરેસ, જીવો ફતેસિંહજી.
 ધણી રિઘ સિધ વૈભવ પાંમજો,
 વળી જામજો જગતમાં ખ્યાત, સુંખી રહો સાથ, જીવો ફતેસિંહજી.
 જેમ સસીકળા સોળે પુરણ ચઢે,
 તેમ ચઢતી થજો મહિપાળ, કહે વજલાલ, જીવો ફતેસિંહજી.

રાજબોધ.

ઈંદ્રિયિજ્ય.

ગંગજળે કરી સ્નાન નિરંતર, અંતરમાં સુખમાં પામે વધારે,
પુંજન દેવતણું કરતાં; મન રંજન થાય અહોનિસ બારે.
કેશવ કેશવ નામ રટો નિત, શાન્ત બની ગુરુવાક્ય વિચારો,
એ સધળા સુંબનો કરી લાગ, ફરી ક્યમ રાજ્ય પ્રપંચ સ્વિકારો.

મરાઠી ચાલ.

મથરના જન આજ્ઞા, ધારક બને આપના જ્યારે,
આજ્ઞા પાળક થઈને પ્રભુની, ભગ્ની કરશે ત્યારે.
પ્રભુની સેવા આદરથી નૃપ, કરશે વારે વારે,
પ્રજા આપની સેવા કરવા, તત્પર થાશે ત્યારે.

ગીતી

તું પ્રભુ દ્વારની પાસે, બેઠો તાહારે મને ધરી આશા,
તો તુજ દ્વારની પાસે. બેઠો તેની સરાવળે આસા.

મનહર

રાજ્ય રૂપી જાડ તેનું, પ્રજા રૂપી થડ સારું,
થડ દ્રઢ થાય ત્યારે, જાડ દ્રઢ થાય છે.

માટે થડને ન મારો, કુહાડાનો ધ્રા નકારો,
 ડાળીઓ પરે તમારો, નિવાસ બંધાય છે.
 ઝાડ કેરું થડ બ્યારે, નિર રસ બને ત્યારે,
 વાના એક ઝપાટાથી, પાંડી તે નંખાય છે.
 માટે કોઇ નરપતિ, પ્રજાનું પીડન કરે,
 નિજ થડ નિજ હાથે, ઉખેડવા ચાહાય છે.

સવધન્યા.

સાર ગાસારનું માપ કરી, નિત હામધરી નયસાર ગૃહે છે,
 જ્ઞાન ગુલા તણું પાન કરે, નિત વાણી વિનોદ પ્રવાહ વહે છે.
 દીન બને ધનવાન તણું, સનમાન સમાન પ્રકાર ચહે છે,
 કેસવ રંજન થાય નિરંતર, કાર્ય વિશેષ કૃપાળ રહે છે.

માલીની.

સુખ દુઃખ જ્યમ લાગે, આપને ચીત્ત જેવું,
 લ્યમ સકળ જીવેને; લાગસે સઘ તેવું.
 મનુષ્ય મન વિચારી, એમ જે જ્ઞાન જાણે,
 સરવ જન વખાણી; સંત તેને પ્રમાણે.

કુંડળીઓ.

રાણી જાયા રાજવી, રણ સુરા રજપુત,
 ડરે નહીં દુશ્મન થકી, બંધે હોય કદી ભુત.
 બંધે હોય કદી ભુત, દુત મોહોટા દંતાળા,

મુરઝા આર્ય સપુત, કુટી નાંખે કંટાળા.
મુખ સામું લડી મરે, કરે નહીં વહાલી કાયા,
શીકર તજીને પ્રેરે, રજપુતો રાણી ગયા.

છપો.

રાજનો એ ધર્મ, પ્રજા પ્રિતેથી પાળે,
રાજનોએ ધર્મ, સદા આચરણે ચાલે.
રાજનો એ ધર્મ, દયા દીલ મધ્યે રાખે.
રાજનો એ ધર્મ, કદી જુહું નવ ભાખે.
ખરો ધર્મ રાજ તણો, ન્યાય અદલ આપે સહી,
જનલાલ કહે ખરા મહિપતી, ટેક કદી છોડે નહી.

સવધઓ.

ચંદ્ર સુર્યવંસી મહિપતીને, રાજઓ સહુ ધરજીને ચીન.
ઘચ્છો રાજ્ય ચલાવા સારં, તો સમજો આ રીત રીત.
નિતી કેરી રીતી જાણી, એ રીતેથી કરવું કાજ,
રાજખોધ સમજી ચાલોતો, રામ સરીખું ચાલે રાજ.
યસવંતા જોરાવર ચોદા, રણસંગ્રાંમે ભીંડી ખાથ.
પ્રથિવ માટે લઢી મુવા, પણ પ્રથિવ ગઈ નહીં કોસંગાથ.
દાંન દયા દીલમાં વિચારી, પુન્યતણો બંડાર ભરો.
પરમારથમાં પૈસા ખરચી, કિર્તીનો કોઠાર કરો.
પ્રજા સર્વ મુખીકે દુઃખી, તેનો નિત્યે કરવો વાદ.
સમ દ્રષ્ટે દેખો સજીને, તો અમૃતનો વરસે વરસાદ.

વિદ્વાનોને માન દધને, જ્ઞાનતણા વિવાદ ધરા,
 રાજ્ય નિતિ શીખો એ રીતે; સદ્ગુણનો સ્વિકાર કરો.
 ગુણવંતાને શોધી કાઢાડી; ગુણનીગણના કરવી છેક,
 એવા નરનું સોધન કરતા; લાખ કરોડે મળસે એક.
 હાથી ખેતી રત્નસિંહએ; જગો જગો નહીં પેદા થાય.
 સોધન કરતાં સારી રીતે; કોક દિવસ નજરે દેખાય.
 ચાંદી ખોરો ચોર લખાડી; જુઠાનું ઉતારો ગુર,
 રાત્ર દિવસ ખુશામત ખાલી; કરનારાથી રહેવું દુર.
 સાંનંતે સારા શોધીને; નેકસલાહ આદરવી ખાસ,
 ખાનદાન કુંટુંબી ખાતે; ખોળી રાખો તેને પાસ.
 હલકા હોદ્દાર થશે તો; કંધક જનોના ધડસે ધાટ,
 જાત વિનાની ભાત પડે નહીં; એ દ્રષ્ટાંતે સમજો વાત.
 હાથીને સો મણનો ખોળે; ભરસો તો પણ સેહેસે ભાર,
 ગર્ધવને ઉપરાંત ગળથી; ભાર ભરોતો ખાસે માર.
 જે નર જેવો કામ કરંદો; તેને તેવું સોંપો કાજ,
 સઉને સરખો ન્યાયમળેતો; નિતી કેરું ચાલે રાજ.
 નીચ જનોને મળે મજુરી; શું કરવા પછી ચોરી થાય,
 પેટ ખીચારાં ભરી પોતીકુ; પર ધનને નહી હરવા જાય.
 નવરા જનને મળે રોજીતો; શું કરવા પછીતે અફળાય,
 કાંમ વિનાના કરે ધીંગાણા; તે સઉ પલમાં નાસી જાય.
 દેશીને ઉત્તેજન આપી; કંધક વધારો હુન્નર કામ,

હુન્નર આ દેસે થાસે તો; સધળા અહીઆ રહેસે ઢામ.
રૈયતને રાજી રાખોતો; શાન્તિ સધળામાં ફેલાય,
રાજા રૈયત સંપ કરેતો; ધાર્યું કારણ નિશ્ચય થાય.

ચાપાઈ

અધીક હેતથી કહુંછું અમો; જો રીતેથી મુજબને નમો.
પર ધન પર નીંદા પર નાર; પર હર કહુંછું વારંવાર.
પરધન દેખી થાયું અંધ; પર નીંદા નવ વારે વધ.
જુલમ નકરશે કોથી જુઠ; રંક સાથે નવ રહેતો રૂઠ.
નવકરશે મઘપનો સંગ; આપ મલીન નવ રાખો અંગ.
સ્વપ્ના વત જાણો સંસાર; માથે નવ તાપ્તીલો બાર.
કરજો પરમારથના કાજ; તો રાજી રહે શ્રી માહારાજ.
અમૃત ફળ વાવો સહિ ખાય; વળી વાટમાં જાયા થાય.
નવાંણુ ખોદાવો રોપો ઝાડ; પરમેશ્વર માંતે છે પાડ.
ભડી વાત મુખે બાખજો; સરણાં ગત સરણે રાખજો.
અહંકાર નવ કરસો લેશ; દુઃખ ભંજન કહેવાળે દેશ.
રૈયતના કહેવાળે રામ; નિત્ય કરો પરમારથ કામ.
કિંકર સુ નવ કરસો ક્રોધ; રૂઢી વાતે નવ ધરસો રોધ.
પરદુઃખ દેખી થાજો દુઃખી; સુખી રૈયત પેખી રહે સુખી.
અનાવૃદ્ધોમાં આણો અન્ન; નિરમળ રૂઢું રાખો મન.
કોઈ દીવસ રમસો નહીં દુત; ધર્મ વાતે નવ થાસો ધુત.
અમલ વસનવ થાસો આપ; સતી તણા નવ લેસો શ્રાપ.
આપ્યું પાછું લેસો નહીં; ના નવ કહેસો મુખે કહી.

જાનું ચપનું કરીએ પાપ; પરમેશ્વર જાણું છે આપ. '
 કરીએ તે ભોગવનું પટે; આવીને સહ અંજે અટે.

ઢોહરો.

અધિપતીનો નથી આ વખત ભરત અંડમાં ભાર,
 ક્રામની સાથે કાઢતા; આજ્ઞામાં અવતાર.

ગીતી.

આસાઅર્ક પ્રકાશ્યો; સહવાર થઇ ગઇ પ્રસન્નતા સાથે.
 અવળાજો ગરગળુ; તેની રાત્રી ઘોર પડી માથે.

નિતી વાક્ય

સાર્ફળ.

કાયા કંપી નરો, ગતિ અટકસે; દંતો પડી સૌ જસે,
 આંખે જાંખ થસે, ન કાંન સુણસે; લાળો મુખે આવસે.
 બુદ્ધીમંદ થસે, જીવ્હા અટકસે; કાઠી ગૃહી ચાલસે,
 એવું વૃધત્વ આવતાં, શ્રીપતિની; સેવા શી રીતે થસે.

દાહરો.

બોકતણે હીત કારણે, તેજ કહુ નિરધાર,
જે ભણતા ચાની બને; તજ મુર્ખતાભાર.
માહાદુઃખદાચક મૂર્ખતા, યોવન માહાદુઃખદાઇ,
એ બેથી પણ દુઃખ અધીક; પર ધરવાસ સદાય.

ગીતી.

દુર્જન કુઠાંમવાસી, વળી કુકર્મી નીચીનજર જેની
વૃત્ત નાસ તે પાંમે, મૈત્રી કરતાં ખરું કહું તેની.

દાહરો.

મનમાં ધાર્યું કાર્ય, તે પ્રગટ કરો નહીં કોય,
ગુપ્ત પણે તે સાધવું, નાશ પ્રકાસે હોય.

મનહર

મરાજ તો મોતી ચરે; મોતીમાંજ માન્યું મન,
ભલો તેને અવર આહાર, કેમ ભાવસે.
સાકર સદૈવ ખાવા. ઇચ્છે છે સકર ખોર;
અન્નપર રચી કેમ; અંતરમાં આવસે.

દાહરો.

વાંક કરીને કોયજન, અપરાધી જો થાય,
ક્ષમા થાય અપરાધ પણ સર્મ ટળી નવ જાય.

ગીતી

પ્રભુ ઇચ્છામાં જેની, પ્રસન્નતા તે વર્તન બધી બાતે,
તે પરમેશ્વર સાથે, સદા રહે છે પ્રસન્ન સૌ વાતે.
પ્રભુ આપ્યા પ્રભુ નિયમો, એણે સાથે મન જડે પ્રીતે,
દુઃખ અને સાકર જયમ, એકબીજામાં બળે સરસ રીતે.

દાહરો.

સાચો નર સંસારમાં, વદસે સાચી વાત;
બંધે પછી તે બરમમાં, કરે કાષ્ઠનીધાત.

મનહર

પુન્ય છે માહાન મુખ્ય; શુભ દાન થાય તેનું,
સર્વને જણાવી સીંદ; મિથ્યા માંન માગે છે.
જંગલમાં જોગી જઈ; શુભ રીતે ધ્યાન ધરે,
તોય તેનું દુઃખ પ્રભુ; બાવ ધરી બાગે છે.
પાપ છાંનું કરે તોય; એક સમે જગત જોય છે;
બંધે તે ચતુર હોય; તોયે ભોગ જાગે છે.
સીક્ષક કહે છે એમ; દાંનનુ ન પુન્ય જન,
ગોળ ખુણે ખાય તોયે; ગળ્યો એતો લાગે છે.
દુઃખથી ન ડરી જાય; કંઈથી નફરી જાય,
સર્જન સુકૃત્ય કેર; વૃત નહી ત્યાગે છે.
પ્રીત થકી એક રીતે; પ્રભુ તણી ભગ્તી કરે,

કાંમકે કુકાંમ પણ; બ્રાંતી બલી ભાગે છે.
 સુગુણ પોતાના મુખ; મૌન્ય રાખી દાખવે છે,
 મિથ્યા મનમાં ન જાણે; માન એ તો માગે છે.
 કહે સીક્ષક એ નહીં; બલ્લાની બલાઇ જાય,
 ગોળ ખુણે ખાય તોય ગળ્યો એતો ભાગે છે.
 જાતી જે ખવાસ હોય; ન છુપે છુપાય તોય,
 કુલ ખુણે ઉગેતો યું; વાસતેનો ભાગે છે.
 હીરો તેજદાર હોય; છોડે કેમ પાંજી તેહ,
 સુવર્ણની પાસે તે સું સાદ્ય કદી માંગે છે.
 સુમ કેરો જીવ જાય; પાછની જો ખોટ ખાય,
 ધર્મનિ સું પડી કે ક્યાં ઢોલ તેનાં વાગે છે.
 નાજુક જે નારી તે સાદાઇ માંહે દીપી રહે,
 ગોળ ખુણે ખાય તોય; ગળ્યો એતો ભાગે છે.
 પતીવ્રત પાળવાને, ગોરી કદી ગર્વ ધરે,
 દુનીઆમાં માને દુષ્ટ; માન એતો માગે છે.
 સંત બેઠો સામાધીમાં; ચરે પછી અંગ કાપો,
 ખ્યાલમાં ખુશાલમાં મર્યો; તે સું પાછો જાગે છે.
 બલે કદી નર કેરો કર છોડી, દ્રવ્ય ભાગે,
 બલી તેની વ્રતી કદી છોડી તેને ભાગે છે.
 ગુપ્ત કરો ધર્મ તોય, પુન્ય કદી જાય નહીં,
 ગોળ ખુણે ખાય તોય; ગળ્યો એતો ભાગે છે.

શાર્દૂળ વિહિતિ

આવે છે જવ કાળ આસ કરવા, જાણે નહીં બાળતે,
રોગો ઋતુ સમાન પ્રહાર કરી તે; પુરા કરે હાલતે.
સ્વાસે આયુષ ઘટ ઘટે જ્યમ અરે; વારી કુટેલા ઘટે.
ઐતું સુદ્ધ સમજાય તોય પ્રભુને સંસારીકાના રટે.

